

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

Výchova k demokratickému občanství

na primárním stupni základní školy

The education to the democratic citizenship

at the basic school

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Stará, PhD.

Autor diplomové práce: Pěničková Kateřina

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Forma studia: Prezenční

Diplomová práce dokonce : Březen, 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 4.<fi

..

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Autorka by ráda poděkovala následujícím osobám:

PhDr. Janě Staré, PhD. za pevné nervy při vedení mé diplomové práce a za usměrňování mých literárních aktivit a názorů.

Bc. Janě Tůmové za překlady literatury.

Mgr. Janě Ságlové za volný čas, který věnovala probírání mých nápadů.

Mgr. Janě Chlustinové za umožnění výuky k tématu životní prostředí.

Ing. Miloši Marhoulovi a MUDr. Dagmar Pěničkové za korekci diplomové práce a za jejich názory na danou problematiku.

A mnoha dalším lidem, kteří mi pomohli a vydrželi to se mnou.

Anotace:

V oblasti výchova k demokratickému občanství na primárním stupni jde o vzdělávání jedince v oblasti vědomostí, dovedností, návyků, hodnot a zkušeností. Ty jsou potřebné pro začlenění se do společnosti a orientaci v ní. Týká se to zejména aktivního zapojování se do problémů společnosti, k ochraně životního prostředí i postoje v hodnotách a jejich preferencích. Cílem diplomové práce je nastínit tuto problematiku a zpracovat ji jako použitelnou pro učitele primárního stupně s možnými nápady na výuku k demokratickému občanství.

Klíčová slova:

Demokracie, občanství, životní prostředí, hodnoty, postoje

Annotation:

The education to the democratic citizenship at the basic school means the education of the individual to the knowledge, skills, habits, values and experience. All these are extremely needed for the integration into the society and for the orientation in this society. I refer especially to the active participation in the problems of society, problems regarding the environment and its preservation and also individual's approach, their values and preferences. The main aim of my diploma thesis is to outline this problematic and to elaborate it as a guide available for the teachers teaching at basic schools with the possibility of their obtaining some new ideas for the education of the individual to the democratic citizenship.

Key words:

Democracy, citizenship, environment, values, attitudes

OBSAH

Obsah	5
Úvod	7
Teoretická část	
1. Vymezení pojmů	9
1.1 Demokracie	9
1.1.1. Vymezení pojmu demokracie a krátký exkurz do historie	9
1.1.2. Typy demokracie	11
1.1.3. Pojmy spojené s demokracií	13
1.2 Občanství	15
1.2.1. Pojmy občan a občanství	15
1.2.2. Občanská kultura	17
1.2.3. Protiobčanská kultura	17
1.3. Výchova k demokratickému občanství	18
1.3.1. Výchova k hodnotám	19
1.3.1.1. Poctivost	19
1.3.1.2 Samostatnost	21
1.3.1.3 Oddanost a spolehlivost	21
1.3.1.4 Spravedlnost	22
1.3.1.5 Tolerance	23
2. Výchova k demokracii v učebnicích a rámcovém vzdělávacím programu	24
2.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	24
2.1.1. Vzdělávací oblasti a demokratické občanství	24
2.1.2. Průřezová témata a demokratické občanství	25
2.2. Učebnice pro 1. stupeň ZŠ a výchova k demokratickému občanství	27
2.3. Další programy a učebnice související s výchovou k demokratickému občanství	30
3. Vyučovací metody pro výchovu k demokratickému občanství	33
3.1. Metody pro výchovu k demokratickému občanství	33
4. Výchova k ochraně životního prostředí	40
4.1. Pojem životní prostředí	40
4.2. Cíle a obsah výchovy k ochraně životního prostředí	41
4.3. Vhodné metody pro výchovu k ochraně životního prostředí	42
4.4. Výchova k ochraně životního prostředí v RVP ZV a učebnicích	44
4.4.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	44
4.4.2. Učebnice pro 1. stupeň ZŠ a výchova k ochraně životního prostředí	44
Praktická část	
1. Návrhy vyučovacích jednotek	49
1.1 Návrhy vyučovacích jednotek k tématu ochrana životního prostředí	49

1.2	Návrh vyučovacích jednotek k tématu výchova k demokratickému občanství.....	53
2.	Odučené vyučovací jednotky k tématu ochrana životního prostředí..	61
3.	Návrh činnosti a volby třídní samosprávy.....	64
	Závěr.....	69
	Seznam použité literatury	
	Přílohy	

ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila výchovu k demokratickému občanství, neboť si myslím, že dnešní generace dětí potřebuje více než kdy dříve rozumět dění na politické scéně v kontextu s běžným životem a v přímé návaznosti na přírodu, její bohatství a ochranu.

V mém osobním pojetí demokratický občan chápe nejen politické souvislosti, ale i vzájemnou potřebu a souvislost vztahu člověk - životní prostředí a naopak. Současně je schopen převzít odpovědnost za věci obecné. Chápání naší zodpovědnosti za budoucnost je široká oblast, na níž je třeba změnit pohled současných i budoucích generací.

V teoretické části se proto budu zabývat současným pojetím tohoto tématu. Zejména z hlediska pojmů demokracie, občanství, výchova k hodnotám a výchova k ochraně životního prostředí. Poslední zmiňované bude mít svoji samostatnou kapitolu. Ostatní tři pojmy mého pojetí demokracie budu blíže rozebírat a specifikovat ve třech kapitolách (Vymezení pojmů, Výchova k demokracii v učebnicích a rámcovém vzdělávacím programu a Vyučovací metody pro výchovu k demokratickému občanství).

V oblasti demokracie bych chtěla projít vymezení pojmu z hlediska historie především okolo roku 1918 a také z různého pojetí demokracie. Pojem občanství budu rozebírat z pohledu různých přístupů. Pro výchovu k demokratickému občanství se pokusím stanovit cíle. Tyto cíle by měly vycházet ze současné politické a školní situace, stejně jako z předchozích zjištění a vymezení pojmů.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání je uvedena i výchova k toleranci a spravedlnosti. Hodnoty tvoří nedílnou součást našeho života a značně ho ovlivňují. Proto se pokusím u mnou zvolených (např. spravedlnost, poctivost, tolerance) vysvětlit, jak jsou vnímány a také navrhnout činnosti na výchovu k nim.

Abychom došli k cílům, které si stanovíme, je zapotřebí použít vhodné metody. Tomuto tématu se budu pro výchovu k demokratickému občanství věnovat v samostatné kapitole. Samostatnou kapitolu bude mít také pojetí tohoto tématu v Rámcovém vzdělávacím programu a současných učebnicích prvouky, vlastivědy a přírodovědy. Učební texty jsou určeny pro inspiraci učitelů.

Výchovu k ochraně životního prostředí zařadím do samostatné kapitoly. Ta bude obsahovat vymezení pojmu životní prostředí, cíle, naznačení vhodných metod pro výuku tohoto tématu a pojetí výchovy k životnímu prostředí v Rámcovém vzdělávacím programu a také učebnicích.

Na základě poznatků z teoretické části se pokusím vypracovat část praktickou. Ta by měla obsahovat dva návrhy vyučovacích tématických jednotek. Jednu zaměřím na výchovu k demokratickému občanství, druhou na ochranu životního prostředí. U obou témat si nejprve stanovím cíle, kterých mají žáci po skončení školního dne dosáhnou. Na ně pak v souladu se zjištěnými vhodnými metodami vymyslím činnosti pro dané skupinky dětí. Budu se zabývat výukou žáků třetího ročníku. Pokusím se vypracovat téma z hlediska procvičování matematiky, českého jazyka, čtení, výchov a samozřejmě prvouky (oblasti Člověk a jeho svět). Výuka nebude zaměřena pouze na opakování, ale hlavně na uvědomění si starých zkušeností a získání nových vědomostí a zážitků.

Po vypracování daných témat je mým cílem je odučit, nebo alespoň jednu z nich. Výsledkem této činnosti bude reflexe v praktické části mé diplomové práce.

Jako další činnost v praktické části bude naznačení problematiky třídní samosprávy v primárním stupni.

VYMEZENÍ POJMŮ

1.1. Demokracie

1.1.1. Vymezení pojmu demokracie a krátký exkurz do historie

Pojem demokracie vznikl ze dvou řeckých slov - démos (lid, dav) a kratos (zákon). Přestože je tento systém vlády starý více než 2500 let, jde dnes o často skloňovaný pojem. V současné době lze třetinu světa považovat za demokratickou, přičemž před dvaceti lety to byly pouze dvacet čtyři státy. (Klicperová - Baker 1999)

Akademický slovník cizích slov (2001) demokracii definuje takto: „1. vláda lidu, lidovláda, forma vlády, ve kt. nejvyšší moc patří lidu a uskutečňuje se buď přímou účastí n. prostřednictvím volených zástupců;... 2. princip rovnoprávného uplatňování vůle všech členů něj. skupiny...” Definice však nevystihuje postoj k životu, který ve vnímání demokracie podtrhoval např. T. G. Masaryk.

Velkým průkopníkem demokracie v historii Československa a na něj navazující České republiky byl T. G. Masaryk, který tuto myšlenku propagoval již za Rakousko-Uherska ve společnosti omezeně demokratické v podmínkách druhé poloviny 19. a počátku 20. století, kdy se začala utvářet česká občanská společnost. „Masaryk při vymezování demokracie vždy zdůrazňuje myšlenky svobody a rovnosti. ... Tato individuální svoboda, kterou Masaryk spojuje s odpovědností,... vede k osobnímu ručení za demokratický režim, v němž svobodný občan může a má svobodně a odpovědně žít.” (Hrubec 2004, s. 138)

Pro demokraty pak nemá být jen politickým systémem, ale musí se do ní osobně a hlavně ochotně angažovat.

Demokracie bývá tedy vnímána i jako styl života a nazírání na svět. S pojmem demokracie se setkáváme i např. v oblasti výtvarné, resp. estetické výchovy.

Např. prof. dr. Jaromír Uždil tento termín chápe jako společenskou emancipaci národa. Podle něj by bylo ideální, „kdyby obecnstvo bylo vědomým spolutvůrcem nových hodnot a nových forem umění." (Uždil 1988, s. 188)

Demokracie je „způsob obohacování člověka člověkem, založený na odpovědnosti občanů za věci obecné, na vzájemné úctě a na předpokladu čestnosti a dobré vůle." (Kohák 1997, s. 9) Občané si dnes často ani neuvědomují, že jejich odpovědnost nekončí jen výběrem reprezentantů a že vláda nám nemá vládnout, ale pouze sloužit a zastupovat nás, protože „zástupci nejsou nadřazení, jen pověřeni." (Kohák 1997, s. 23) Největší odpovědnost neseme samotní. Tradičním myšlením (přežívajícím i po roce 1989, kdy se uvolnila politická a společenská atmosféra i hranice) je, že se nám o vše postará vláda a my se proto nemusíme příliš starat, co dělá (maximálně dojit k volbám) a hromadit si majetek, tzn. stát se nepřemýšlejícím konzumentem. Pokud se ale chceme stát demokratickou zemí, musíme se naučit přijmout omezení (i ta, která se týkají nás samých), přemáhat předsudky a nesnášenlivost, učit se slušnosti a štedrosti.

V demokratickém státě se na tvorbě většinového názoru podílí celá společnost (tzn. demokratická většina) prostřednictvím diskuse. K tomu, aby mohli občané diskutovat, potřebují mít přístup k nestranným informacím. Pro tento požadavek je nezbytná svoboda slova. Svoboda slova neznamená pouze, že nebude omezena ekonomická ani jiná svoboda sdělovacích prostředků, ale také že média nezneužijí své funkce a postavení ve prospěch manipulace s lidmi. Demokratický vládce si musí uvědomit, že nezastupuje názor všech, a proto vládne ohleduplně a rozvážně bez ohledu na své nálady. Samozřejmou podmínkou je reprezentativnost a hlasování odpovědné v souladu se svým nejlepším vědomím a svědomím.

Potřebu debatování najdeme také například u T. G. Masaryka (Hrubec 2004), který věří, že se díky diskusi uskutečňuje živý zájem o věci veřejné a odpovědnost za ně. Pro demokratickou praxi je důležitá kritika, jejímž nepřítelem je dogmatická neomylnost. Občana, který rovnoprávně vstupuje do diskuse,

respektuje a uznává druhé účastníky diskuse, je svobodný a odpovědný, lze dle Masaryka považovat za demokrata.

Demokratický postoj je optimistický, protože věří v lidi - v jejich inteligenci, morálku, zdravý rozum a snášenlivost.

1.1.2. Typy demokracie

Základní dělení, se kterým se setkáváme v učebních textech, je třídění demokracie na demokracii přímou a nepřímou (viz níže). Demokracie je ale také forma státu (dělení podle vykonavatele státní moci; opakem je diktatura) a jako taková umožňuje „účast všech svých plnoprávných občanů na správě a řízení státu.“ (Eichler, Ryska, Svoboda 1998, s. 14) Účast občanů může být přímá (o státních záležitostech mohou rozhodovat všichni, např. hlasováním) nebo nepřímá (občané volí své zástupce). Demokracie se může prolínat s ostatními formami státu (diktaturou, teokracií¹, respektive monarchií či republikou).

Podle Marie Marczewské - Rytko (in Hrubec 2004) lze demokracii dělit na demokracii reprezentativní a demokracii delegativní. Z první jmenované vychází většina klasifikací demokratického systému. V reprezentativní demokracii politické rozhodování uskutečňuje více činitelů, čímž se sice prodlouží proces rozhodnutí, ale zároveň se tím zamezí dělení velkého počtu závažných chyb, zodpovědnost je rozdělena mezi více činitelů. V této demokracii nalezneme zodpovědnost vertikální (týká se zvolených zástupců vůči voličům) a zodpovědnost horizontální (činnost vládních úředníků kontrolují nezávislé instituce, které mají právo je v případě potřeby sankcionovat).

Reprezentativní demokracii dělíme dále na demokracii přímou a nepřímou. Oba tábory mají mnoho příznivců i odpůrců. V této části kapitoly se jedná pouze o názory příznivců obou typů demokracie, ke kterým se nemohu vyjadřovat, protože nemám hlubší vědomosti o této problematice. Stoupenci přímé demokracie tvrdí, že tato je nadřazena druhé jmenované, protože jen pokud

¹Teokracie je stát pokládáný za dílo boha. V jeho čele stojí osoba, která se považuje za vykonavatele boží vůle.

vládne bezprostředně lid, jde mu o obecné blaho. Navíc jsou jen lidé v lidové samosprávě „schopni přemýšlet o směřování svých životů a mohou aktivně zasahovat do jejich chodu." (Hrubec 2004, s. 152)

Tento fakt má vyšší nároky na čas občanů a odpůrci přímé demokracie tvrdí, že i znalostí. Její stoupenec tvrdí, že občan to zvládne díky svým schopnostem řešit problémy prohloubením znalostí.

Nepřímou demokracii můžeme klasifikovat také jako pasivní občanství. Důvodem takového označení je fakt, že občan má možnost spoluúčasti pouze při volbách, tzn. demokracie je uplatňována pouze jednou za čtyři roky (s tímto se ztotožňuje i Jan Škaloud). Argumenty pro i proti vycházejí ze stávajícího stavu. Příznivci nepřímé demokracie poukazují na to, že za prvé v jejím případě je moc vložena do rukou lidem nadprůměrně inteligentním, zkušeným nebo zajímavajícím se o veřejné dění, za druhé zástupci mohou veřejným záležitostem věnovat veškerý svůj čas, za třetí, že průběh rozhodování probíhá poklidněji a nakonec za čtvrté, že politická integrace se odehrává ve velkém měřítku. Z těchto důvodů vyplývá zdůrazňování hodnoty dovedností, způsobilosti a zodpovědnosti politiků.

Delegativní demokracii jako teorii zformulovala Guillermo O'Donnell (in Hrubec 2004) a týká se států, „které se rozešly s autoritativními způsoby vlády" (s. 157), jedná se například o některé země Latinské Ameriky, Asie, Afriky a bývalého komunistického bloku. Někdy bývá označována jako cesarismus, bonapartismus či populismus. Její základní charakteristikou je, že „svěřuje veškerou moc do rukou vítěze prezidentských voleb. Jediná omezení pro něj vyplývají ze vzájemných sympatií a antipatií mezi různými společenskými silami a z ústavně předepsané délky jeho úřadu. Prezident je vnímán jako ztělesnění vůle národa a jako svrchovaný strážce jeho zájmů." (Hrubec 2004, s. 158) V delegativní demokracii může prezident dělat rázná rozhodnutí, proto jeho obliba kolísá mezi podporou nebo kategorickým odmítáním. V těchto státech je zodpovědnost vesměs jen vertikální. Odpovědnost horizontální má velmi oslabené nástroje (pokud je vůbec má).

Aby se z demokracie nestala diktatura, je potřeba, aby tu byl někdo, kdo ví, kdy a hlavně proč má být proti. Takto lze velice jednoduše charakterizovat opozici. Dalšími úskalími demokracie jsou nadbytek a stranickost. Naši zástupci mají být zastánci svých vlastních názorů i názorů strany, za níž byli zvoleni. Pokud příliš podléhají stranickosti (tzn. jsou zaslepeni nebo příliš vázáni ideologií své strany), nedokáží jednat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, přičemž tento požadavek pro rozhodování je základním kritériem demokracie. Aby společnost fungovala, je zapotřebí mít v ní konzervativce (zastávají minulost), liberály (zastávají individualismus) a sociální demokraty (ti se mají zastat slabých, přírody apod.).

1.1.3. Pojmy spojené s demokracií

Při objasňování určitých koncepcí se v této diplomové práci můžeme setkat s dalšími pojmy, nejen s demokracií. Proto pokládám za důležité zybývat se blíže i jimi. Mezi tyto pojmy patří např.:

- politika = umění řídit stát - v případě politiky vnitřní, nebo vztahy mezi státy - v případě politiky zahraniční. (Eichler, Ryska, Svoboda 1998)
- politická činnost zahrnuje tvorbu politického programu, jeho obhajování a vysvětlování, získání a udržení moci ve státě.
- politické strany „jsou dobrovolná seskupení občanů, kteří mají shodné názory" (Augusta, Honzák 1994, s.31) na osobu, která řídí stát i na podobu státu.
- politická kultura - tak se nazývají čestné metody politické činnosti. Patří mezi ně soutěž politických stran, která probíhá bez použití násilí a osočování, ale za aplikace věcné argumentace.

Politickou kulturu můžeme rozdělit na několik typů (Klicperová - Baker 2004, překlad Jana Tůmová):

V Účastnická politická kultura - jedná se o poměrně nový jev, pro který je modelem informovaný a zainteresovaný občan se smyslem pro politické dění a politicky aktivní. Účastníci mají povědomí o funkci celého politického systému a procesů a jsou k nim kritičtí. Účastnický občan se podílí na rozhodování prostřednictvím účasti v politických stranách.

/ Podřízená politická kultura - vyhovuje občanům, kteří se podřizují ostatním a kteří poslouchají politické elity. Tito členové společnosti mají neutrální postoj, snadno je přesvědčíte ke spolupráci.

S Omezující politická kultura - charakteristická pro nmoderní tradicionalistické společnosti, kde je nediferencovaný sociální systém i jeho struktura a kde obyvatelé nic nečekají.

- státní moc je rozdělena na tři na sobě nezávislé složky:

S Moc zákonodárnou vykonává parlament. Parlament „je tvořen dvěma komorami: poslaneckou sněmovnou ... a senátem. ... V nich zasedají členové těch politických stran, které nejlépe uspěly ve volbách.“ (Čapka 1996, s.55) Jejím úkolem je tvorba zákonů a kontrola moci výkonné.

S Moc výkonná přísluší panovníkům, prezidentům, vládám a jejich výkonným orgánům. „V čele vlády stojí premiér.“ (Čapka 1996, s. 55)

•/ Moc soudní mají nezávislé soudy.

- volební soustavy - jsou poměrně složité, aby zaručily, že výsledky voleb vystihují vůli voličů. Volí se podle zásad poměrného zastoupení (voliči odevzdávají hlasy pro kandidátní listiny, výsledkem je poměrné zastoupení politických stran) nebo podle většinového systému (voliči hlasují pro jednotlivé kandidáty, vyhrává ten s nejvíce hlasy) nebo se obě struktury prolínají. „Demokratické volby se konají tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva.“ (Eichler, Ryska, Svoboda)

1998, s. 21) V našem systému se rozlišuje aktivní volební právo (= právo volit od 18 let) a pasivní volební právo (= právo být volen).

1.2. Občanství

Výchova k demokracii je mnohdy synonymicky chápána také jako výchova k občanství, proto se budu v této kapitole zabývat i pojmy občanství, občan a občanská kultura. Výchovu k demokracii vidím ve vzdělávání k určitému stylu života nebo pohledu na svět, který by měl být spojen s odpovědností a určitou svobodou. Podle mého názoru se výchova k občanství prolíná do výchovy k demokracii. Například tím, že občané se účastní politického rozhodování a řídí se zákony (oboje jim zaručuje svobodu a zároveň vyžaduje odpovědnost). Jako vhodný název pro oba dva pojmy, který vystihuje chápání obou, se mi zdá pojem výchova k demokratickému občanství.

1.2.1 Pojmy občan a občanství

V pojmech občan a občanství je dle naší ústavy rozdíl. Občanem se člověk stává narozením. Občanství lze změnit, např. propuštěním ze státního svazku nebo přijetím do něj. V užším slova smyslu se jím rozumí „přináležitost k určité pospolitosti nebo společenství.“ (Stará 2004, s. 7)

Do života občana zasahují mocenské orgány, kterým je podřízen. Omezení vychází např. z příspěvku do státní pokladny, rozvodu manželství atp. Někdy rozhodují tyto nadřízené orgány o životě a smrti svých občanů (např. pokud vstoupí do války). O omezeních mluvíme také jako o občanských povinnostech. Ty jsou ale vyváženy výhodami (stát se stará o bezpečnost občanů, o sociální problémy, zdravotní péči a vzdělání,...).

Klicperová - Baker (2004) rozlišuje několik typů občanů:

- S Aktivní účastníci občanské kultury - zde se jedná o demokratické účastníky, kteří dělají pro společnost mnohem více než většina. Aktivně se zajímají o jednu politickou stranu a výsledky její činnosti.

- S Loajální účastníci v občanské kultuře značně respektují vládu, nesouhlasí s aktivitami mimo hranice vytyčené systémem a odmítají systému nepřátelské prvky.

Pasivní nepřátelští účastníci neprojevují zájem o politiku, straní se všech politických aktivit a nedůvěřují politikům, ale zároveň nechtějí změnit systém.

- / Místně orientovaní účastníci, vyjadřující loajalitu k demokracii, popírají nepřátelské chování k systému a nedostávají se do extremistických skupin, ale přesto vyjadřují určitou ignoraci politiky a nepodporují vládu.
- / Ambivalentní účastníci nevyjadřují náklonnost ani nevraživost vůči politice či politikům, protože dle jejich mínění, je nejdůležitější vůle občanů.

S Aktivističtí účastníci - víceznační ve většině oblastí politiky. Vládu posuzují jako prvek systému, jehož důležitost se snižuje.

Ambivalentní podřízení (aktivističtí) účastníci - typické odmítání totální občanské kultury, vyjadřují poslušnost vůči stávajícím zákonům více než vůči vládě. Zavrhuje extremistické postoje.

Kahne a Westheimer nastínili jiné vize „dobrých občanů" (viz Stará, 2004):

- y Osobně zodpovědný občan se řídí zákony, řádně platí daně, věnuje se charitativním akcím (ať finančně nebo časově), je uvědomělý v třídění odpadu apod.

Zúčastněný občan se aktivně podílí na politice

- S Občan orientovaný na spravedlnost - „kriticky hodnotí sociální, politické a ekonomické struktury a objevuje strategie, jak měnit stávající nespravedlnosti." (Stará 2004, s.8)

V různých typech dělení (viz. příklady) nalezneme občany více či méně loajální. Převahu oddanosti vládě ze strany občanů vidím výhodnou zejména v době míru nebo v případě moudrých politiků, kteří řídí zemi. Určité množství kritičnosti je naopak potřebné pro obranu demokratických myšlenek (ať se jedná o útok zvenčí nebo zneužívání moci).

1.2.2 Občanská kultura

Občanskou kulturou můžeme nazvat kulturu politickou, která podporuje demokratický vývoj. Podle Almonda a Verbyho (1989) je souhrnem tří složek: účastnické, podřízené a omezující politické kultury (viz kapitola 1.1.3). Kromě toho je ovlivněna historií v podobě místních a podřízených občanských kultur. Občanská kultura je podmínkou pro udržení stabilní demokracie. Stabilita podléhá pocitu národní identity, avšak pouhá kulturní občanská identita může vést k agresivnímu nacionalismu, proto je nutné spojení pocitu demokratické legitimacy s pocitem národní identity.

Spojení všech tří kultur se promítá v předpokladu kultury občanské, že občané jsou informováni a účastní se politického rozhodování (účastnická kultura), zároveň se však řídí zákony, byť se jim nelíbí (podřízená kultura) a že důvěřují politikům a respektují jejich práci (omezující kultura).

1.2.3 Protiobčanská kultura

Protiobčanská kultura je povětšinou dědictvím totalitních režimů. V totalitním státě má jediná strana monopol na ideologii a strukturu státního systému. Následkem této skutečnosti je pak rozklad společnosti, ve které poté dochází ke kulturní i politické apatii a samozřejmě také k nepřátelství. Vládnoucí strana svými činy pocit řadových občanů, že jsou od politického dění odděleni, ještě posiluje.

V totalitních systémech můžeme rozdělit podle Klicperové - Baker (2004) dvě hlavní soustavy: revoluční totalitní systém a nepřátelskou politickou kulturu. První z nich, jak vyplývá z jeho názvu, obsahuje základní znaky revoluce, které se přeměňují do nového politického systému. Po určitém čase nebo změně (např. po

smrti vůdce) se ostatní političtí pracovníci snaží o jakési zastavení revoluce tím, že zdánlivě přebírají nově vzniklé struktury a udržují si výhradní právo moci, ideologie a donucovacích prostředků. V tom případě pro tento druh revolučního totalitního systému použijeme označení termistorový totalitarismus (reaktivní totalitarismus). V tomto politickém systému jsou hodnoty jasně dány a zřetelně vymezeny, ale často jsou protichůdné. V tom se liší revoluční totalitní systém, který má snahu nahradit občanskou kulturu vlastní ideologií, ale hodnoty nemá přesně dány.

Druhým systémem je nepřátelská politická kultura, kdy občané politickou strukturu či její aspekty odmítají. Projevuje se u nich cynismus vůči politice, pasivní nepřátelství, apatie či deprese. U těchto lidí je častým jevem přechod k nepřátelství aktivnímu a činnosti v extremistických skupinách.

Občanská i protiobčanská kultura jsou důležitou složkou demokratického státu. Občanská kultura, jak již bylo napsáno, je podmínkou pro udržení demokracie. Proti občanská kultura se nachází u totalitních režimů, které však demokracii povětšinou předcházejí. Občané si díky totalitnímu režimu uvědomí svoji potřebu rozhodovat se svobodně a tvořit si kulturu občanskou.

1.3. Výchova k demokratickému občanství

Cíle a obsah výchovy k demokracii či demokratickému občanství se musí vzájemně propojovat. Z hlediska státu i jedince jde o vychování individua v oblasti vědomostí, dovedností, návyků, hodnot a zkušeností, které slouží buď státu nebo právě tomu danému občanu. Pokaždé z jiných důvodů. Stát jimi chce docílit politické a sociální sounáležitosti. Pro jedince jsou potřebné pro začlenění se do společnosti a orientace v ní. Pro obě instituce, tj. stát a školu, respektive jedince) se zdá být důležité vychovávat budoucí generace ke kritickému myšlení a rozhodování, mravní výchově, k aktivnímu zapojování do problémů, k ochraně životního prostředí a také k výchově hodnot.

1.3.1 Výchova k hodnotám

S hodnotami se setkáváme v různých oblastech našeho života - v televizi, u ostatních dětí či dospělých, jsou předávány nevědomě apod. Proto je učíme i přes naši vůli. Mnoho dětských psychologů (např. Helus 1999) se shoduje, že dítě se více naučí nápodobou rodičů z maličkostí, které třeba ani nevnímáme (poděkování, chování při telefonování, omývání rukou aj.).

Potřeba hodnot je patrná na příkladu liberální (osvobozující) výchovy, která odmítá učit děti morálním hodnotám od raného věku. Podle jejich propagátorů je na toto dost času, až budou děti starší.

Musil je toho názoru, že „lidské hodnoty, jako jsou například pravda, pokora, skromnost, statečnost, tolerance, trpělivost, ochota pomáhat (vidět ty druhé), hodnota zdraví a další ..., byly ovlivňovány dobou a prostředím a také samotnými lidmi, jejich původem, věkem, vzděláním, profesí, povahovými vlastnostmi a celkovým morálním profilem." (in Plos, Vavroušek 1994, s. 42)

Každý jedinec preferuje jiné hodnoty. V závislosti na výchově v rodině, na politickém systému, na národnostní příslušnosti. Manželé Eyreovi (2000) rozdělují hodnoty na hodnoty bytí (poctivost, odvaha, mírumilovnost, samostatnost a výkonnost, sebekázeň a střídmost, věrnost a zdrženlivost) a hodnoty dávání (oddanost a spolehlivost, respekt a sebeúcta, láska, nesobeckost a citlivost, vlídnost a srdečnost, spravedlnost a odpuštění). Jejich preference se víceméně shoduje s mojí. Ve své diplomové práci bych se blíže chtěla ale zabývat hodnotami oddanosti a spolehlivosti, tolerance, samostatnosti, poctivosti a spravedlnosti, které se zároveň shodují s požadavky Rámcového vzdělávacího programu a tématem této práce.

1.3.1.1 Poctivost

Poctivost je založená na pravdomluvnosti a spolehlivosti, vyžaduje vnitřní sílu a důvěru v sebe sama.

Nejsnáze ji děti naučíme tím, že budeme poctiví i my, dětem budeme odpovídat na otázky pravdivě (pokud nepřekročí určité hranice). U této hodnoty je důležité dítě naučit, že i v nepoctivém světě je možno se chovat bezúhonně. Děti v předškolním věku opakují chování, kterému věnujeme pozornost. Pokud tedy děti budeme chválit za projevy, jež považujeme za dobré, budou toto chování opakovat častěji. Pro děti předškolní i mladšího školního věku je také dobré ocenění poctivého chování, např. jednou týdně. Toto ohodnocení lze provádět pro více hodnot najednou. Jedním způsobem může být rozhovor na téma, kdo z nás se za danou dobu setkal s tím, že bylo těžké zachovat se poctivě. Druhým způsobem může být Beruška. Učitel každému dítěti nakreslí jedno sluníčko sedmítečné. Hra je určena zhruba na měsíc.- Beruška není určena pouze pro jednu hodnotu, ale celkem jich je sedm. Učitel zde dává dítěti pocit, že může samo za sebe rozhodovat a být poctivé v tom, zda se tak opravdu zachovalo. Každý týden si dítě může vybarvit čtvrt kolečka (každá hodnota má své kolečko a jinou barvu), pokud splní tyto požadavky:

- Být slušný - neříkat ošklivá slova, nepomlouvat
- Být přátelský ke všem - nekřičet, neprát se
- Být čestný - nelhat, nepodvádět, nekrást
- Pomáhat doma i kamarádům
- Chránit slabé
- Být zodpovědný
- Být samostatný

Pro mladší školní věk vymysleli manželé Eyreovi hru s názvem „Hra na následky“. Zde vystupují dvojice očíslovaných nebo různobarevných kartiček. Na jednu kartičku se napíše čestné chování v určité situaci a jeho krátkodobé následky, na

druhou zase jednání nečestné, opět s důsledky. Na rubu kartiček budou dlouhodobé následky obojího chování. S dětmi si pak můžeme povídat, co se dá dělat, když jsme se zachovali nepoctivě a jak toto napravit. Dle mého lze tuto hru se staršími dětmi obměňovat. Např. tak, že ve třídě budou prázdné kartičky k dispozici. Pokud se děti setkají se situací, kdy se někdo jiný či ony samy zachoval nepoctivě, mohou tuto okolnost napsat anonymně na kartičku i s krátkodobými a dlouhodobými následky. Pro tuto část je potřeba vytvořit ve třídě příznivé prostředí.

1.3.1.2 Samostatnost

Samostatnost je s demokracií asi nejvíce spojovaná hodnota. Lze ji vnímat jako schopnost jednat podle vlastní vůle a za své činy nést odpovědnost. A to nejen za ty povedené, ale za méně zdařilé.

Pro předškoláky je podle manželů Eyrových dobrou metodou trestná lavice. Dvě děti, které se chovají agresivně vůči sobě navzájem či si jinak ubližují, necháme sedět na tvrdé lavici. Smějí vstát až ve chvíli, kdy řeknou, co udělaly špatně. Vždy to musí říct za sebe, nikoli za druhého. Děti se tak učí uvědomit si svojí účast na konfliktu a neobviňovat pouze druhého. Myslím si, že tuto metodu lze použít i na prvním stupni základní školy.

K samostatnosti vede i přístup učitele k dětem, např. jakým způsobem zadává úkoly.

1.3.1.3 Oddanost a spolehlivost

Oddanost můžeme chápat také jako loajalitu, věrnost. Jsme oddáni různým lidem či institucím a snažíme se je podporovat. Spolehlivost lze charakterizovat jako důslednost - uděláme to, co řekneme.

Metoda pro školáky i předškoláky. Na papír (magnetickou tabuli) připraví učitel čtyři nápisy (oddaný, spolehlivý, nevěrný, nespolehlivý) a knim volné místo. Dětem rozdá kartičky (předškolákům je pouze přečte a ti budou říkat, kam patří) se souvětími nebo krátkými příběhy na danou hodnotu (např.: Máma pozvala na návštěvu babičku a dědu, ale zapoměla na to a odjela na výlet.). Děti tyto kartičky

přiřadí pod hodnotu napsanou na tabuli. Potom si o nich povídají. Tuto metodu bych použila ve chvíli, kdy se něco podobného stane ve třídě nebo v životě dětí mimo školu.

Samozřejmě součástí výše popsané hry je příprava na ni, resp. vysvětlení hodnot. Učitel se dětí ptá, jak jinak by vyjádřily spolehlivost, oddanost a jejich antonyma. Po hře nebo i během hry si může učitel s dětmi povídat o tom, jak nám dané hodnoty pomáhají nebo ubližují, pokud je nemáme.

1.3.1.4 Spravedlnost

Pod pojmem spravedlnost si pravděpodobně většina z nás představí dodržování zákonů, pravidel, čestnou hru. Se spravedlností souvisí i spolehlivost a důslednost v dodržování rozumných pravidel.

Hodnotu spravedlnost najdeme v některých učebnicích pro třetí (Portál, Scientia) a pátý ročník (Albra). Pro mladší školní věk zvolili autoři ukázky na pravidlech her. Učitel s dětmi rozebírá, zda znají ke stejné hře jiná pravidla, mohou si je pro svou potřebu také upravit. Pokud ale ve hře určíme jasný řád, platí pro všechny nebo je může někdo porušovat. Děti by měly určit důsledky takového chování. Pokud vládne ve třídě příznivá atmosféra, může učitel se žáky rozebírat, co se stane, když někdo podvádí a zda oni měli někdy potřebu nehrát podle pravidel.

V učebnicích pro starší žáky prvního stupně se nacházejí zejména příklady ze života (např. rozbité okno, zda má mladší dítě právo na jiná pravidla než straší, opisování ve škole apod.) a otázky, na které mají odpovídat.

Uvědomění si potřeby spravedlnosti i těžkého rozhodování učí učebnice Spravedlnost z programu Základy demokracie. Učitel zde nalezne texty, vysvětlení pojmů, úkoly, na kterých se žáci čtvrtého až šestého ročníku seznamují s výše jmenovanou hodnotou.

1.3.1.5 Tolerance

Tolerance pochází z latinského „tolerare“ (= snášet, trpět, vydržet). Znamená vztah k něčemu nemilému, někdy až nebezpečnému. Toleranci, ať vědomě či nikoli, vnímáme trpně. Je to dáno českými ekvivalenty snášenlivost, smířlivost, respektování, úchylka a odchylka. Právě o odlišnost se v toleranci jedná. Snášíme různá mínění, odlišnost druhých, jiné chování, nevnučujeme vlastní zvyklosti aj. Přesto zejména v současné době, kdy mizejí hranice mezi státy (např. v rámci EU), je tolerance důležitou hodnotou. S ní by měla být ale také spojena ochota porozumění a přizpůsobení se.

Této hodnotě se vyučuje běžně asi nejvíce. V současné společnosti často skloňujeme pojem integrace handicapovaných, ale také začlenění dětí z různých etnik. Děti se samozřejmě musí podřizovat a přizpůsobovat různým požadavkům. Tím se toleranci učí nejlépe v každodenním životě.

VÝCHOVA K DEMOKRACII V UČEBNÍCH A RÁMCOVÉM VZDĚLÁVACÍM PROGRAMU

2.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Ve stávajícím školním roce (tj. 2007/2008) pro všechny školy začal platit Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV). Tento program je rozdělen na devět vzdělávacích oblastí a na průřezová témata. Vzdělávací oblast je orientačně vymezený blok obsahu základního vzdělání. V RVP ZV jsou tyto oblasti tvořeny jedním oborem nebo více okruhy obsahově si blízkými. Průřezová témata představují skupiny problémů současného i budoucího světa. Stávají se povinnou součástí vzdělávání, protože pomáhají rozvíjet žákovu osobnost a to individuální sféře i ve vzájemné spolupráci.

2.1.1 Vzdělávací oblasti a demokratické občanství

Ze vzdělávacích oblastí určených pro 1. stupeň ZŠ je podle mne demokracie nejvíce zastoupena v oblasti „Člověk a jeho svět“. Můžeme také ale čerpat z jiných oblastí, např. „Matematika a její aplikace“, „Informační a komunikační technologie“...

Oblast „Člověk a jeho svět“ je určena pouze pro primární stupeň základní školy. Mezi její hlavní myšlenky patří, aby se žáci naučili pozorovat a posléze i pojmenovávat věci, jevy a děje kolem sebe. Kromě toho i vnímání lidí kolem sebe, mezilidských vztahů a přemýšlení o nich. Další ze základních myšlenek je všimání si přírody, lidských výtvorů a ovlivňování přítomnosti minulostí. Učitel musí předat žákům poznatek, že současnost je výsledkem minulosti a ovlivňuje i naši budoucnost. Což je nelehký úkol. V mnohém jednodušší, i když časově náročnější, je naučit žáky vyjadřovat své myšlenky a být schopen reagovat na názory, podněty a myšlenky druhých.

Oblast „Člověk a jeho svět“ je rozdělena do pěti tematických okruhů:

- S Místo, kde žijeme. Do tohoto tématického okruhu je zařazeno poznávání nejbližšího okolí a vztahy a souvislosti v něm.
- y Lidé kolem nás zahrnuje základy chování, děti se učí toleranci a vzájemné úctě.
- S Lidé a čas poskytuje orientaci v dějinách a čase nejprve z okolí žáků (rodina a obec, později region) a nakonec celé České republiky.
- S Rozmanitost přírody. Z tohoto tématického okruhu je pro mou diplomovou práci nejdůležitější myšlenka, že „Země a život na ní tvoří jeden nedílný celek, ve kterém jsou všechny hlavní děje ve vzájemném souladu a rovnováze, kterou může člověk snadno narušit a velmi obtížně obnovovat“ (RVP ZV 2005, s. 30) Toho se má opět dosáhnout praktickým poznáváním krajiny, ale také hodnocením pozorování a vedení záznamů. Už děti na primárním stupni by měly samy hledat možné řešení, jak vzhledem ke svému věku mohou pomoci s ochranou přírody a životního prostředí.
- / Člověk a jeho zdraví není svým obsahem pro zaměření mé práce podstatný.

Z oblasti „Výchova ke zdraví“ , která je určena pro druhý stupeň, lze již na primárním stupni ZŠ využít očekávané výstupy. Nicméně výstupy jako např. „respektuje přijatá pravidla soužití mezi vrstevníky a partnery; pozitivní komunikací a kooperací přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů v širším společenství...“. Dále žák usiluje v rámci svých možností a zkušeností o aktivní podporu zdraví nebo samostatně využívá osvojení kompenzačních a relaxačních technik a sociálních dovedností k regeneraci organismu, překonání únavy a předcházení stresovým situacím.

2.1.2. Průřezová témata a demokratické občanství

S tématem mé diplomové práce nejvíce souvisí průřezové téma „Výchova demokratického občana“, ale také mnohá další. Prvním z nich, kterým se chci zabývat, je „Osobnostní a sociální výchova“. Ta se podílí na utváření dobrých

mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni, formuje a rozvíjí základní dovednosti pro spolupráci, umožňuje získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací (např. konfliktů). V oblasti hodnot vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci, růzností lidí, názorů a přístupů k řešení problémů.

S výchovou demokratického občana souvisí i další průřezové téma „Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech“, protože i zde žáci uplatňují práva, osobní zodpovědnost, komunikaci odlišných kultur aj. S tímto zmíněným se prolíná i další téma „Multikulturní výchova“. Ta se týká nejen různých kultur, ale také mezilidských vztahů ve škole i v běžném životě.

Jak jsem napsala již v úvodu, v mém osobním pojetí je demokratický občan nejen schopný v oblastech politiky, lidských právech, zákonech, ale také chápe vzájemnou potřebu vztahu člověk - životní prostředí a naopak. Z tohoto důvodu je pro mne důležité průřezové téma „Enviromentální výchova“. Toto téma vede např. „ k angažovanosti v řešení problémů spojených s ochrannou životního prostředí“ nebo „ k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě a přírodnímu a kulturnímu dědictví.“(RVP ZV 2005, s. 92)

Nejvíce důležité ale z celého RVP ZV je již zmíněné téma „Výchova demokratického občana“. V obecné rovině se jedná o sjednocení hodnot spravedlnosti, tolerance a odpovědnosti. V konkrétní rovině představuje rozvoj vědomí svých práv a povinností, porozumění demokratickému rozdělení společnosti, pochopení demokratického způsobu řešení problémů a konfliktů. Pro vývoj těchto dovedností je potřeba také rozvíjet kritické myšlení. V tomto průřezovém tématu se setkáme s pojmem občanská gramotnost. Tu lze jednoduše charakterizovat jako způsobilost orientovat se v demokratické a pluralitní společnosti, což zahrnuje její složitosti, problémy. Pokud žák dosáhne základní úrovně občanské gramotnosti, bude schopen řešit konstruktivně problémy aniž by ztratil svou důstojnost, přitom respektuje druhé, bere ohled na zájem celku a stále si je vědom svých práv a povinností. Uplatňuje zásady slušné komunikace a demokratických způsobů řešení (schopnost kompromisu).

Výchova k demokratickému občanství hraje v RVP ZV na prvním stupni poměrně důležitou součást. Průřezové téma má sice dotaci jen několik málo hodin ročně, nicméně učitelům se naskýtá vhodná možnost v rámci běžných hodin v oblasti Člověk a jeho svět. Škola i učitel mohou k demokratickému občanství vést v různých situacích i mimo vyučovací hodiny (školní řády, různé slavnosti, na exkurzích, školách v přírodě apod.). K hodnotám vede učitel žáky i v jiných vyučovacích jednotkách, nejenom v těch určených vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

2.2. Učebnice pro 1. stupeň ZŠ a výchova k demokratickému občanství

V současné době je na trhu řada sérií učebnic z různých nakladatelství. Většina z nich byla vytvořena pro osnovy základního vzdělávacího programu Základní škola a proto jsou si podobné. Od roku 2002 vycházejí nové učebnice, např. v nakladatelství SPL-Práce a Albra.

V této části diplomové práce se budu zabývat pouze učivem obsaženým v některých učebnicích prvouky, přírodovědy a vlastivědy pro 1. stupeň ZŠ, souvisejícím s tématem výchova k demokracii, jak jsem ho již vymezila. Předmětu ochrana životního prostředí se budu věnovat v kapitole věnované tomuto problému.

V současnosti sice platí RVP ZV², který od předešlým vzdělávacích programů (Národní škola, Obecná škola a Základní škola) neurčuje, ve které třídě a v jakém rozsahu se má učitel dané problematice věnovat, nicméně většina škol stále vyučuje podle dostupných učebnic. Třídění podle ročníku, jež jsem níže použila, je spíše orientační. Vždy závisí na daném učiteli, kterou učebnici a pro který ročník použije jako doplňkovou k materiálům, podle kterých probíhá výuka. Učebnice vycházejí z dlouholetých zkušeností s psychikou a schopnostmi dětí, tudíž vycházejí z toho, co děti mohou zvládnout.

V prvním ročníku se děti seznamují s podobností a odlišností lidí (nejzřetelněji pozorovatelné na různých národnostech) a jejich vzájemné seznamování. Poznáváme

² Od školního roku 2007/2008 povinný pro první a šesté ročníky základních škol.

svět (nakladatelství SPN) připravilo pro děti nejprve vizitku pro každé dítě a poté kapitolu s názvem „To jsme my: Třída“. Smyslem této kapitoly podle autorů je, že si „dítě uvědomuje samo sebe v třídním kolektivu. Děti se učí vážit si kamarádství...“ (Herbert 1994, s. 9) Tuto část bych přiřadila k výchově k hodnotám tolerance. Také poznávají správné chování (zejména spojené se školní docházkou). Této problematice se věnuje učebnice z nakladatelství Pansofia, Alter, Prodos a SPL - Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, kde děti podle obrázků vyprávějí a poznávají chování o vyučování a o přestávce (a rozdíly mezi nimi). Pansofia také učí žáky rozeznávat rozdíly mezi různými pozdravy (jinak zdravíme dospělého, jinak kamaráda nebo někoho z rodiny). Ostatní zmíněná nakladatelství se tomuto.. problému věnují také, ale v menším rozsahu a spíše v rámci chování ve škole. Proti tomu nakladatelství Fortuna k chování v různých školních situacích zařadilo také chování v jídelně, v dopravních prostředcích, či vcházení do dveří. Žáci vyberou z obrázků, kde se podle nich dítě zachovalo správně a vysvětlí, proč jsou tohoto názoru. SPL - Práce a Albra děti motivují krátkým příběhem. Učebnicemi (celou řadou prvků) provází postavy Světlíka a Půďáků.

V učebnicích pro druhý ročník se děti opět setkávají s pravidly společenského chování. V učebnici Prvouka pro 2. ročník (SPL-Práce a Albra 2002) je příběh O chlapci a následně povídání o příběhu (na otázku, kdo by chtěl mít chlapce za spolužáka, lze jako odpověď použít kontinuum) a hra na důvěru (jeden žák má zavřené oči, druhý ho vodí po třídě). Povídání si o příběhu a opravu chování žáka, který přišel pozdě, zvolili i autoři učebnice nakladatelství Prodos. Zásadám společenského chování v divadle, u jídelního stolu se věnují i v učebnici nakladatelství Alter. Toto nakladatelství také už v učebnici pro druhý ročník na dvojstránce nabízí obrázkovou osnovu nejdůležitějších okamžiků v českých dějinách a zároveň nabízí učitelům možnost seznámit děti s pověstmi. Obrázková osnova totiž začíná praotcem Čechem a končí obrázkem zničeného životního prostředí., obsahuje ale také pověst o Libuši a založení Prahy, světové války, založení Československé republiky a jiné.

Učebnice a pracovní sešity nabízí žákům třetích ročníků poznávání historie i státních symbolů naší republiky (zejména nakladatelství Alter, které první díl učebnice pojal jako „malou dějepisnou čítanku“, s. 5). Augusta (nakl. Alter) děti seznamuje již s pojmy demokratický stát, kdy mají sami žáci přemýšlet, co to podle nich znamená, a dalšími pojmy nebo zajímavostmi, které ale v textu napsány nejsou. Také dětem osvětluje cestu k demokracii v roce 1989, „sametovou revoluci“, pojem svobodné volby a základní lidská práva. Děti se seznamují se zákony České republiky. Nakladatelství Prodos zařadilo do učiva politiku místní úrovně. Zabývá se povídáním o zastupitelstvu a úřadu v obci (kolik pracovníků má městský úřad určitého města, jaká je jeho adresa, kolik členů má zastupitelstvo, kde je budova městského úřadu, jak se jmenuje starosta). Tomuto tématu se také věnuje nakladatelství Fortuna (v učebnici Obec a okolí), která ale zmiňuje primátory, protože některá města je mají a uvádí příklad (Praha, Hradec Králové). Děti zde také zjišťují, kdy má určitý městský úřad úřední dny. Nakladatelství Portál nabízí jako jednu z možností Hru na království. Dítě si má představit, že je králem a rozděluje ministerstva svým spolužákům, také vyhlašuje zákony.

Portál i Scientia (ve spolupráci s SPN) zařadily do svých učebnic prvouku pro třetí ročník hospodaření a zacházení s rozpočtem. Je dobré podotknout, že u obou nakladatelství vedla kolektiv autorů Eva Vyskočilová. Proto v obou učebnicích nalezneme také pojem spravedlnost, pravidla hry a chování (v rodině, ve třídě, ve škole i mimo ni). Nicméně i přesto jsou jednotlivé body rozdílné.

Čtvrtý a pátý ročník mají k dispozici učebnice přírodovědy a vlastivědy. Nakladatelství Alter vydalo soubor učebnic pro výuku vlastivědných otázek pro oba ročníky společně (plus jednu zvlášť pro pátý ročník). Z cyklu tři učebnic se pro téma mé diplomové práce hodí ta s názvem Naše vlast. Nejvíce ze všech mě dostupných učebnic vlastivědy pro 4. až 5. ročník se věnuje vysvětlování pojmů prezident, poslanci, vláda, demokratický stát. Dále jsou zmíněny státní svátky, posvátná místa a státní symboly. Na rozdíl od jiných učebnic (např. Prodos, Fortuna) autoři nerozlišují malý a velký státní znak.

Nakladatelství Prodos věnuje demokracii a státnímu zřízení poměrně malou část učebnice. Nejvíce se věnuje funkci parlamentu, vlády a prezidenta. Také ale nezapomíná na zastupitelstvo obce. Svým žákům nabízí vysvětlení pojmů koalice, opozice, trikolora, které jsem v jiných učebnicích pro tento ročník nenašla. Také toto nakladatelství nezapomíná na zákony. Jako zajímavost uvádí vysvětlení pojmu spravedlnost od J. A. Komenského.

Nakladatelství Fortuna uvádí navíc stručný životopis T. G. Masaryka. Pojmy související s demokracií ale nerozebírá.

Učebnice z nakladatelství Práce nabízí také státní symboly. Stejně jako Prodos i zde autoři pracují pouze s pojmem státní znak. Navíc ale uvádějí poměry vlajky a praporu. Také se zmiňují o poštovních známkách. Velice zajímavé je i zmínění se o Ústavě České republiky, respektive o jejím prvním článku, kdy tento zmíněný uvádějí. Také poskytují dětem grafické znázornění rozdělení moci v České republice.

V pátém ročníku se víceméně učebnice vlastivědy zabývají vznikem a vývojem republik a následujících událostí pouze z historického hlediska. Pojmy demokracie či demokratický stát byly vysvětlovány již dříve. Více se nakladatelství věnují jednotlivým osobnostem, které mají na vzniku zejména ČSR podíl. Tzn., že se děti seznamují se životem T. G. Masaryka či Edvarda Beneše (např. Prodos, SPN). Z této řady vyniká učebnice z nakladatelství Albra. Ta se věnuje hospodaření s penězi nejenom v rodině, ale i našeho státu. Také vysvětluje blíže právo a spravedlnost a uvádí dětem příklady.

2.3. Další programy a učebnice související s výchovou k demokracii

V nedávné době dostaly některé školy možnost seznámit se se čtveřicí učebnic vzdělávacího programu Základy demokracie. Předloha pro tento materiál pochází ze Spojených států amerických. Tyto učebnice se věnují oblastem Soukromí, Spravedlnost, Odpovědnost a Pravomoc. Program Základy demokracie lze objasnit vzájemným působením mezi žáky, reálným obsahem rovnoměrně rozpracovaným do

jednotlivých složek obsahu a využitím odborníků při výuce. Zejména odborníci zapojení do výuky jsou pro děti silnou motivací.

Autoři v cílech celého programu i jednotlivých lekcích používají aktivní slovesa. Zejména určit, popsat, vysvětlit, zhodnotit postoj, zaujmout postoj a obhájit postoj. U těchto sloves se jedná o intelektové dovednosti. Kromě nich se autoři učebnic zabývají i dovednostmi participativními. Ty jsou typické pro občanskou výchovu a politické vědy. Participativní dovednosti se rozdělují do kategorií (v závorce uvádím možné podskupiny):

- spolupodílení (práce v malých skupinkách, naslouchání, dotazování, diskutování o veřejných záležitostech, účast v zájmových skupinách, budování koalic, řízení sporů, vykonávání služeb veřejnosti)
- vyhodnocování (pozorné naslouchání, kladení otázek, využití médií, zkoumání veřejných problémů, shromažďování a analyzování informací, rozhovor)
- ovlivňování (hlasování, lobování, petice, podpora nebo oponentura kandidátů)

Všechny tyto tři kategorie shodně využívají informační technologii jako celku nebo minimálně počítačové sítě.

Využití vzdělávacího programu Základy demokracie se do velké míry shoduje s RVP ZV, zejména průřezovým tématem „Výchova k demokracii“. Tento fakt nám mohou napovědět názvy dvou učebnic Spravedlnost a Odpovědnost shodné s charakteristickými hodnotami průřezového tématu. Jak Základy demokracie, tak Výchova k demokracii kladou důraz na rozvoj kritického myšlení a porozumění demokratickému uspořádání společnosti na základě zkušenosti a prožitků žáků. Je pro ně důležitá atmosféra ve třídě i celkové klima školy.

Jednou výhodou a zároveň nevýhodou vzdělávacího programu Základy demokracie se dle mého stává potřeba odborníka (možná se jedná pouze o doporučení autorů),

kteřá je zmíněna v americké metodické příručce (viz Brychnáčová 2002). U simulací malé soudní poroty, soudního slyšení, zákonodárného procesu či legislativního slyšení se jedná o právníka, soudce nebo politika. V českém školství nejde o zcela běžnou věc (spíše o raritu). Zde je velký rozdíl mezi americkými a českými zvyklostmi. V naší zemi odborníci nejsou zvyklí chodit do školy a pořádat besedy s dětmi. Možná časem bude situace jiná, ale momentálně pomoc odborníka vidím spíše jako nedostupnou. V českých učebnicích Základy demokracie se přizvání odborníka neobjevuje.

VYUČOVACÍ METODY PRO VÝCHOVU K DEMOKRACII

3.1 Metody pro výchovu k demokratickému občanství

Na začátku této kapitoly je zapotřebí definovat si pojem vyučovací metoda. Většinou jím je chápán způsob nebo cesta, kterou je dosahováno cíle výuky. Tento pokus o definici je víceméně obrazným vyjádřením postupu a aktivity učitele a žáka. Mojžíšek (1975) se pokusil pojem vyučovací metoda vymezit takto: „Vyučovací metoda je tedy pedagogická - specificky didaktická aktivita subjektu a objektu vyučování, rozvíjející vzdělanostní profil žáka, současně působící výchovně, a to ve smyslu vzdělávacích a také výchovných cílů a v souladu s vyučovacími a výchovnými principy. Spočívá v úpravě obsahu, v usměrnění aktivity objektu a subjektu, v úpravě zdrojů poznání, postupů a technik, v zajištění fixace nebo kontroly vědomostí dovedností, zájmů a postojů.“ (str.16)

O některých metodách jsem se již náznakově zmínila v části o výchově k hodnotám. Velký význam hrají chvála a povzbuzování. Děti předškolního a mladšího školního věku potřebují kladnou odezvu na své chování (většinou spíše opakují činný, po kterých se setkaly s odezvou). Velmi důležitý je také příklad učitele nebo jiného vychovatele (patří sem i rodič). Děti si záhy uvědomí, zda se dotyčný řídí tím, co říká. Pokud má jiný postoj, ale nepřizná ho a děti učí něco jiného, bude velmi brzy jeho skutečné smýšlení odhaleno a ztratí tak důvěru. Další metody k výchově k hodnotám nalezneme u manželů Eyreových (2000), kteří nabízejí za prvé hraní rolí a různé druhy slovních her, kde děti se vžijí do situací a dokáží si tak lépe přestavit důsledky svého chování, za druhé diskuzi, protože děti při nich získávají různé pohledy na téma a hodnoty jsou jim předávány nenásilně a nevědomě prostřednictvím pozorování, a za třetí druhou šanci, zde je důležité dát dítěti možnost svou chybu napravit, aniž by bylo zbytečně kritizováno.

Obecně můžeme vyučovací metody rozdělit na monologické a dialogické. J. Stará (2004) k nim dále přidává metodu drama ve vyučování, kterou bych osobně začlenila

pod hry a simulační metody. Metody můžeme dělit podle charakteru zdroje informací (m. slovního sdělení, knižního poučení, pracovní metody a metody pozorování objektů) (Lordkipanidze 1959), podle počtu žáků na metody kolektivní, skupinového vyučování a metody individuální (Mojžíšek 1975), a mnohá další dělení. Pro tuto diplomovou práci nejsou důležitá ani tak samotná kritéria dělení, jako metody vhodné pro práci s pojmy demokracie, politika, občanství, hodnoty apod.

V každém případě je potřeba uvědomit si věkovou skupinu, pro kterou je hodina připravována. Na nižším stupni (zejména 1. -2. třída) je nutno střídat zaměstnání a jednotlivé metody (Mojžíšek 1975, Stará 2004). Metody náročnější na pozornost lze zařadit od 3. ročníku.

Monologické metody by na prvním stupni měly být krátké a přerušované dotazy učitele. Jednou ze základních podmínek je kontrola míry porozumění. Z toho důvodu by měl učitel uvádět příklady vycházející z prostředí dětem blízkého a z dětských zkušeností, používat jasný a srozumitelný jazyk. (Stará 2004) Mezi monologické metody patří:

Vysvětlování se používá zejména u nového učiva. Jedná se o metodu častou a pro učitele náročnou. „Vysvětlování je v principu logicky přesný a postupný výklad látky, zákonů, pravidel, technik používání přístrojů, výkonů atd.“ (Mojžíšek 1975, s. 93) Při této metodě je důležité reagovat na žákovy podněty, snažit se vysvětlit nejprve známé a postupovat k neznámému. Vysvětlování se opírá o různé soudy, které jsou ovlivňovány vhodně vybranými dokladovými materiály.

S Vypravování (vyprávění) se používá zejména na primárním stupni, protože je sdělení předáváno emotivním způsobem. Mojžíšek (1975) význam této metody vysvětluje procvičováním představové aktivity. Jedná se o metodu méně náročnou než výklad. Učitel může líčit dětem činnosti, děje, vývoj událostí. Vyprávění by mělo být dynamické, někdy i dramatické, což děti více strhne (nesmí se jednat ale o přílišné přehrávání). Příkladem v minulosti

se nám stává např. dramatik L. N. Tolstoj. Při vyprávění by měl učitel pracovat s hlasovou modulací, mimikou a gestikulací a tím podporovat žakovu představivost.

- S Výklad či přednáška je určena pro starší žáky, protože se musejí dlouhodobě soustředit na výklad. Ve společnosti jde o často používanou metodu (zejména pak na vysoké škole) a proto by se ji děti měly učit zvládnout. Přednáška je vhodná „tam, kde pracujeme s žáky, u nichž je vyspělé abstraktní myšlení a kteří jsou schopni udržet krok s přednesem, zabývající se zobecněnými poznatky. Jestliže posluchači nejsou takto vyspělí, musí učitel přednášku doplňovat popisem událostí, líčením, názornými obrazovými prvky, které doplňují abstraktní obsah a názorně jej podbarvují.“ (Mojžíšek 1975, s. 84)
- / Popis opět aktivizuje představivost žáka. U popisu ale převládá sdělovací funkce, u které se žáci učí rozlišovat podstatné prvky od méně důležitých. Nedostatkem u této metody může být přemíra faktů. Proto je důležité fakta utřídit a dát jim logický řád. Popis můžeme spojit s demonstrační metodou, což pomůže žakově představivosti.

Dialogické metody:

- s Rozhovor nebo také dialog může plnit funkci v oblasti vstupní a průběžné diagnostiky žáků. Dialog může probíhat ve skupinách i ve dvojicích. V každém případě je potřeba ve třídě důvěra, bezpečné prostředí a kontrola, zda se žáci drží tématu. (Stará 2004, Brychnáčová 2002)
- S Debata se od rozhovoru odlišuje tím, že jedinec do ní vstupuje s určitým názorem a ten se snaží obhajovat. Ostatní musí o svém názoru přesvědčit. V debatě často rozdělujeme třídu do dvou skupin. Jedna zastává názor a ten si obhajuje. Druhá skupina je proti tomuto mínění. V americkém školství (viz Základy demokracie, Foundation of Democracy) se debata používá často. Využívají zde moderátora, který již konečné řešení či cestu k němu našel. Autoři programu Základy demokracie doporučují přizvat také odborníka,

který dětem pomůže, případně zodpoví dotazy. Obě skupiny musejí mít dostatek času na přípravu nejen svých jasných a logických argumentů, ale i protiargumenty na opačný názor. Moderátor nakonec provede shrnutí.

- S Diskuse zahrnuje polemiku, debatu, zhodnocení a přehodnocení. Pro stimulující a hodnotnou diskusi je potřeba jasně představit téma diskuse, uvést podobný případ a jeho řešení, zdůraznit právo na názor a jeho změnu. Učitel by měl také podtrhnout, že žáci mají posuzovat myšlenky a nikoli jejich zastánce. Na konci debaty by mělo být zhodnocení argumentů a zvážení možných důsledků, které mohou vyplynout z diskutovaného problému. (Stará 2004, Brychnáčová 2002)

Na primárním stupni je podle Staré (2004) dobré navodit diskusi příběhem. Při diskusi si děti utřídí a zdokonalují názory, učí se argumentovat a své názory korigovat, názory druhých vyslechnou a zhodnotí.

- S Brainstorming patří mezi metodu méně časově i intelektově náročnou a rovněž její zorganizování není pracné. Spíše vyžaduje zkušenosti dětí a jejich aktivitu. Brainstorming můžeme nalézt také pod českým ekvivalentem burza nápadů. Děti nejprve říkají vše, co je napadne k danému tématu. Teprve potom se jednotlivé nápady systematizují a třídí.
- S Kladení otázek je vhodná metoda pokud chceme děti učit reagovat na odpovědi. Učitel si své otázky musí pečlivě připravit, protože by měly vést děti k hodnotícímu posouzení. Učitel položí otázku. Potom diskutují vždy dvojice, které pak přednesou vysvětlení svých odpovědí. Pokud podá žák nepřímou nebo neúplnou odpověď, zasahuje učitel a vyžaduje doplnění žakovy odpovědi nebo také odpovědi dalších spolužáků. Žáci by měli mít dostatečný čas na přemýšlení. Uvádí se, že odpovídající doba je 7 sekund. V každé třídě se stane, že některý ze žáků nebude aktivní. Autoři Základů demokracie doporučují vyvolávat i tyto děti.

- y Kontinuum nabízí dětem výběr ze široké palety možných postojů a poté jsou požádány, aby určily, se kterou částí se nejvíce ztotožňují (např. plně souhlasím, zcela nesouhlasím nebo částečně nesouhlasím či nevím, atd.). Svůj názor vyjádří postavením se na pomyslnou přímku. Tato přímka může být nakreslena na tabuli či určena ve třídě (např. tabule plně souhlasím, skříň zcela nesouhlasím). Jedinec může měnit svou pozici v době, kdy se učitel ptá na důvody.

Tato metoda je vhodná pro orientaci v míře rozdělení názorů a postojů žáků, zejména v prvních hodinách, kdy děti ještě příliš nezvládají diskusi. Jako příprava na diskusi slouží tehdy, když se děti ptáme nejen na jejich názor, ale také na stanoviska opačná. Tím také zjistíme, do jaké míry děti naslouchají svým spolužákům. Opět zde můžeme zvažovat důsledky různých rozhodnutí.

Hraní rolí, simulační hry a soutěže lze využít v rámci běžných hodin i projektů dle uvážení učitele. Brychnáčová ve své diplomové práci nastínila níže uvedené simulační hry a hraní rolí. Kromě mediace a soudního řízení jsem je blíže nerozváděla. Autorka se inspirovala americkým vzdělávacím programem Foundation of Democracy (česky Základy demokracie).

- y Zákonodárny proces

- y Legislativní slyšení

- y Simulace soudního řízení. Jedná se o upravený model soudního řízení, který podporuje kritické myšlení. Žáci při něm získávají zkušenost s fungováním právního systému. Dětem jsou přiděleny role (autentické s osobami soudního řízení) a dán jim čas na přípravu. Soudní proces probíhá podle určitých kroků.

- / Mediaci je u nás velmi málo známá metoda. Anglické slovo mediate lze přeložit jako zprostředkovávat. „Při mediaci nestranná osoba či agentura pomáhá vyřešit danou konfliktní situaci nebo debatuje o protichůdných

zájmech. Mediátoři se setkávají s předsedy obou opozičních stran a pokouší se o usnadnění komunikace, podporují porozumění a objasnění problému a snaží se o uzavření dohody či o nalezení řešení uspokojivého pro obě strany. Mediátoři nemají žádné právo konečné rozhodnutí jakýmkoli způsobem vynutit. Tato metoda umožňuje žákům porozumět alternativním metodám diskuse a pochopit, že ne všechny spory musejí být řešeny soudní cestou." (Brychnáčová 2002, s. 40) K této citaci si dovolím malou poznámku, která vychází již z překladu slova. Výraz mediátor lze nahradit českým slovem zprostředkovatel či prostředník.

S Malá soudní porota

S Městské shromáždění

V českém školství se na mnoha školách můžeme setkat spíše se simulací, která je dlouhodobá a kterou známe jako

S Třídní samosprávu

Hra jako vyučovací metoda je používána zejména v prvních ročnících základních škol. Součástí hry bývá většinou hračka, která může mít podobu např. stavebnice. „Hra je zaměřená na jednoduché úkony manipulace s hračkou, která může být z hlediska výroby jednoduchá." (Mojžíšek 1975, s. 141)

Demonstrační metoda má napomoci žákovi naučit se pozorovat, organizovat své vnímání tak, aby bylo objektivní. Předvádět můžeme objekty přímo nebo nepřímo za pomoci obrazu, filmu a jiných záznamových technik. Pokud si žák vytvoří živé představy se zapojením více smyslů, pamětní stopy budou pravděpodobně pevnější (Helus, Mojžíšek 1975).

Samostatná práce s knihou, časopisy, internetem a jinými médii by měla zajistit, aby se žák naučil studovat z knih, vyhledávat prameny, dělat výpisky, kriticky hodnotit daný text.

Metody diagnostické slouží učitelům pro představu, jaké má žák znalosti. Proto je používáme ve všech fázích vzdělávání. Na počátku, během vzdělávání a v konečné fázi. Většinou slouží k hodnocení žáka, které může probíhat buď formou známek nebo hodnocení slovního. Mojžíšek rozděluje diagnostické metody na

S Klasické ústní zkoušky

S Klasické písemné zkoušky, kam řadí denní písemné úkoly, domácí práce, měsíční práce a státní práce.

y Klasické výkonové zkoušky zahrnují zkoušky pohybové, dále práce " technické, pokusné, referáty a organizační úkoly.

S Přesné písemné a výkonové zkoušky

Kromě těchto metod zjišťování diagnostických údajů se učitelé nabízejí také pozorování dětí, anamnéza, rozbor žákovských prací nebo i další.

VÝCHOVA K OCHRANĚ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

4.1. Pojem životní prostředí

Pojem **životní prostředí** lze chápat jako přírodu **v tradičním** slova smyslu, přírodu, která nás obklopuje. „Prostředí je jednotou biotických (životné f. = působení organismů na sebe, potravní řetězec, vliv člověka - pozn. autora) a abiotických faktorů (neživotné f. = sluneční záření, teplota, vlastnosti půdy, ovzduší atd. - pozn. autora), které umožňují organismům život a které přímo či nepřímo, aktuálně nebo potenciálně na živé soustavy působí. Tentýž organismus se z hlediska jiného organismu může stát součástí jeho životního prostředí." (Rosypal 1998, s. 536) Ve vztahu k člověku má prostředí ale jiný význam, protože lidé si své prostředí uměle vytváří. I přesto se ale musí přizpůsobovat jinému prostředí. (Podroužek, Jůza 2004) Životním prostředím (člověka) nazýváme „prostředí, které nás obklopuje a které ovlivňuje náš život." (Danielovská a kol. 1995, s. 32)

S životním prostředím úzce souvisí pojem ekologie. V širších souvislostech o ní můžeme mluvit jako o předmětu, který zkoumá vztah člověka a prostředí. Tato „širší ekologie" vychází ze základů biologické ekologie. (Braniš 2004, s.12). Definic pojmu ekologie je mnoho. Nalezneme její vymezení obsáhlá (např. Kvasničková), ale i stručná. Všechna se ale shodují v tom, že „ekologie je věda, která studuje vztahy mezi organismy a prostředím (tedy vztahy mezi živou a neživou přírodou) a vztahy mezi jednotlivými složkami živé přírody." (Podroužek, Jůza 2004, s.14)

Jak již vyplývá z defínic pojmů, životní prostředí a ekologie spolu souvisí, ale není možné je zaměňovat. Prostředí patří k základním ekologickým kategoriím a ekologie tvoří teoretický základ ochrany životního prostředí. (Podroužek, Jůza 2004; Černík 1991)

4.2. Cíle a obsah

Ochrana životního prostředí se za posledních několik desetiletí začala stávat často skloňovaným pojmem. Lidé si uvědomují důsledky rozvoje civilizace a zvyšování konzumenismu, kdy dochází k ničení přírody těžkými stroji, zvyšující se populací, znečištěním ovzduší, světelným smogem apod., tzv. antropogenními vlivy (Rosypal 1998) Zdá se mi, že v politické sféře se nyní stává ekologie a ochrana životního prostředí oborem módním. Můj názor je, že škola by se tomuto trendu měla vyhnout. Stejně jako u výchovy k hodnotám je důležité, aby učitel vyjadřoval svůj skutečný postoj k této problematice. Pokud se tak dít nebude, děti samy vycítí rozpor mezi názory a požadavky na ně. V některých Školních vzdělávacích programech (dále jen ŠVP) je uveden požadavek uvědomění si významu různých ekosystémů a kulturních krajín, jejich ovlivnění přírody v průběhu utváření civilizace (od jejího vzniku až po dnešní dobu), (např. ŠVP ZŠ Na Líše, Praha 4). Tento požadavek vychází z Rámcového vzdělávacího programu, zejména z průřezového tématu „Enviromentální výchova“.

Cílem výchovy k ochraně životního prostředí je tedy naučit děti pozorovat, hodnotit a vnímat důsledky lidské činnosti v dlouhodobých historických obdobích. Druhým cílem je naučit děti spolupracovat v péči o životní prostředí v rámci jejich možností.

Jedním z mých neskromných cílů se stává naučit děti přemýšlet o souvislostech s ničením přírody lidmi ve srovnání s jinými živočišnými druhy. Člověk se snaží přizpůsobit si životní prostředí svým potřebám, což mu usnadňuje přežití, ale v dlouhodobé perspektivě je to činnost vedoucí ke katastrofě. (Černík 1991) Tento cíl se mnou sdílí i autoři Ekologie pro druhý stupeň: „Učme žáky, že člověk se musí v určitých situacích podrobit přírodě ... Člověk se nesmí chtít stát pánem přírody - člověk je pouze její součástí." (s. 54 - 55)

Výše zmíněný cíl je velice blízko ochraně přírody, která hájí přírodní bohatství jako celek (tedy jednotlivé druhy, přírodní oblasti a přírodní zdroje). V hodinách zaměřených na ochranu přírody by se děti měly seznámit s kategoriemi chráněných

území a jejich významem pro zachování přírodního bohatství i přežití člověka a také vhodné chování v nich, aby opravdu zůstaly v co nejméně zdevastované podobě.

Všechny výše zmíněné cíle na sebe navazují a vycházejí ze sebe navzájem. Pokud si žáci uvědomí důležitost ochrany přírody, potažmo přírodního prostředí, budou se o ni snažit sami a chovat se v souladu s přírodními zákony (v rámci možností v uměle vytvořeném prostředí a zcela v chráněných územích). Stejně tak je ale důležité (a můj názor je v souladu s Uždilem), že je nebezpečné „chápat estetiku přírody jako aplikovanou ekologii a využívat jí jednostranně k poučování o ochraně přírody a životního prostředí. Bylo by ideální, kdyby takový - ekologicky pozitivní - vztah se projevil jako důsledek estetického zaujetí." (Uždil 1988, s.215)

4.3. Vhodné metody

Ve výběru metod se výchova k ochraně životního prostředí značně shoduje s výchovou k demokracii. Používá se zde monologických či dialogických metod i práce s knihou či samostatným textem. Samozřejmostí jsou metody fixační (vhodné pro opakování a procvičování učiva) a klasifikační.

Z dialogických metod je vhodná beseda, např. na témata z našeho okolí (např. rozšiřování města, skládky, pohyb obyvatelstva, zeleň na sídlištích a podél komunikací apod.). Před besedou je důležité stanovit si základní problémy, které vedou k současnému stavu prostředí, jako např. rychlý rozvoj průmyslu, nadměrný rozsah urbanizace a nezadržitelný růst mobility, (upraveno Černík 1991)

Výchova k ochraně životního prostředí je vhodná pro názorné metodické prvky. Mezi ně můžeme zařadit demonstraci, práci v terénu, na pozemcích (pokud je škola využívá) či v laboratořích. Mojžíšek uvádí jako jednu z vhodných metod pro výuku přírodních věd, kam lze zařadit i ochranu k životnímu prostředí, metodu heuristickou (metoda problémová). Cílem problémových metod je „dovést žáka k samostatnému myšlení, ke schopnosti objevování informací v terénu, v praxi..." (Mojžíšek 1975, s. 144). Tento autor se odvolává na výzkum, který dokázal, že heuristická metoda

zvyšuje kvalitu poznávaných informací, respektive zlepšení jejich pevnosti, a také se výrazně změní dynamika poznávacího procesu k lepšímu. V této metodě učitel položí žákovi motivující otázku a žák se na ní snaží najít odpověď pomocí výzkumných a poznávacích technik.

„Smyslem problému je, aby se žáci při jeho řešení učili myslet, aby hledali fakta a třídili je, aby mezi nimi zjišťovali vztahy a docházeli tak k novým poznatkům. Problém je tedy učivo upravit tak, že nám dává mnoho příležitostí k myšlení, přimocnutí k uvažování, hodnocení. ... Problémová metoda odmítá takové učení, v němž je žák jednostranně poučován učitelem, kde žák je řízen a jsou mu sdělovány hotové soudy a závěry.“ (Mojžíšek 1975, s. 156 - 157). Pasch (1998) i Mojžíšek (1975) uvádějí, že problémové metody mají být voleny na základě zájmů dětí. U Pasche a kol. ji najdeme jako autentické učení, které umožňuje žákům vycházet z odpovídajícího kontextu a získané poznatky používat smysluplným způsobem. Žáci by měli k problémům přistupovat jako dospělí odborníci.

Pro výchovu k ochraně životního prostředí je velice vhodná metoda terénního výzkumu (nebo celkově výzkumu vůbec). Zde se uplatní prvek indukce (od jednotlivých faktů k obecnějším závěrům), analýzy a syntézy, komparace. Mojžíšek je toho mínění, že přemíra názorů může zbrzdit rozvoj abstraktního myšlení. Výzkum je zjišťování a zkoumání nových poznatků. Učitel na daný problém nemusí mít připravenou odpověď a tak se stává spolupracovníkem. Pro děti na prvním stupni je nejvhodnější výzkum deskriptivní, který má za cíl popis skutečnosti, nebo výzkum historický, jehož cílem je provést co nejpřesněji a nejobjektivněji rekonstrukci minulosti. Čím mladší děti se zabývají historickým výzkumem, tím blíže se musíme držet domova. (Pasch 1998)

Práce s mapou se pro hodiny výchovy k životnímu prostředí velice hodí. Jedním z témat může být správné využití okolní krajiny odvíjející se od předešlých ekologických znalostí žáků. Tuto metodu jsem našla v příručce Ekologie pro druhý stupeň. Podle mého ji lze použít i v pátém ročníku. Je samozřejmé, že různé věkové kategorie problém vyřeší jiným způsobem a s odlišnými výstupy. Optimalizaci krajiny můžeme se žáky probírat z hlediska otázek těžby surovin (písek, uhlí, vápno),

optimalizace zemědělství, lesních ploch, vodního režimu, umístění lidských sídel či průmyslových závodů a z hlediska otázky rekreace a odpočinku. Nejprve rozebereme jen jeden bod. Pokusíme se s dětmi najít řešení, která co nejméně poškozují přírodu.

Kromě metod monologických, dialogických, heuristických, fixačních či klasifikačních lze také použít simulace a hraní rolí (zejména pro zážitek nebo nácvik **jednání ve vztahu k tématům ochrany životního prostředí**), **přímé studium přírody** nebo třeba kviz či jiné herní manipulace s přírodninami.

4.4. Výchova k ochraně životního prostředí v RVP ZV a učebnicích

4.4.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)

Výchovu k ochraně životního prostředí můžeme nalézt ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, kde se dítě seznamuje s pohledem na okolní přírodu a své okolí. Učí se zde pozorovat, hodnotit a vnímat důsledky lidské činnosti. Této vzdělávací oblasti jsem se blíže věnovala v kapitole 2.1.1.

Z průřezových témat se otázkou ochrany životního prostředí zabývá „Enviromentální výchova“. Cílem tohoto tématu je pochopení „komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí, tj. ... k poznání významu zodpovědnosti za jednání společnosti i každého jedince.“ (RVP ZV 2007, str. 99) Dalším cílem „Enviromentální výchovy“ je přání naučit děti spolupracovat v péči o životní prostředí nejen na místní úrovni, ale také v rovině regionální a mezinárodní. Podle autorů RVP ZV do tohoto průřezového tématu patří i ochrana kulturního dědictví.

4.4.2. Učebnice pro první stupeň ZŠ a výchova k ochraně životního prostředí

Jak jsem se již zmínila, na trhu nalezneme mnoho dostupných učebnic pro jednotlivé ročníky základních škol. V této kapitole se budu zabývat učivem v některých z těchto učebnic prvouky, přírodovědy a vlastivědy z hlediska výuky k ochraně životního prostředí. Stejně jako u výchovy k demokratickému občanství i zde platí,

že rozdělení do ročníků není závazné a vždy závisí na daném učiteli, nicméně já ho uvádím pro zjednodušení.

Učebnice určené pro první ročník ZŠ se vesměs zaměřují na krmení ptáků (Alter, SPN, SPL - Práce a Albra, Fortuna, Prodos). I zde jsou však rozdíly v pojetí. SPN žáky učí, že ptáci jsou hmyzožraví a zrnožraví (s použitím těchto termínů) a tak potřebují rozdílnou stravu. SPL - Práce a Albra učí děti poznávat základní ptačí druhy, které můžeme vidět na krmítku, a spojit je s vhodnou potravou. Také však zařadilo ptáky, které na krmítku nenajdeme (např. čápa), ty mají děti vyškrtnout. Častým tématem v prvním ročníku je také krmení zvěře v lesích (SPL - Práce a Albra, Fortuna, Prodos, Alter) - co dá myslivec zvěři do krmelce. Pouze Fortuna učí děti poznávat základní stopy lesní zvěře a v pracovním sešitě je děti mají určit.

Některá nakladatelství již od prvního ročníku začínají děti navádět na pozorování svého okolí. Alter tomuto tématu věnuje kapitolu „Výsledky lidské práce“ . Děti se snaží motivovat otázkami: „Všiměj si, co je u vás krásné. Viděl jsi i ošklivé prostředí? Proč se ti nelíbilo? Kdo to způsobil?“ (Rezutková 1992, s.10). Děti se tak učí, že většinou přírodu zkaží sám člověk svou neopatrností, lehkovážností. Nakladatelství Pansofia nazvalo podobnou kapitolu „Pečujeme o přírodu“. V ní mají děti vyprávět podle obrázků, co je vhodné a co nevhodné chování vůči přírodě. Děti také kreslí, co ony udělaly prospěšného pro přírodu. SPN zařadilo pozorování svého okolí do kapitoly „Tady je mi dobře“. Autoři zdůvodňují, proč vybrali zařízení místností: „příklady vybavení místností jsou podnětem k tomu, aby si děti všimaly svého životního prostředí a uvědomily si věci, se kterými se cítí dobře.“ (Herbert 1994, s.14)

Pansofia jako jediné z analyzovaných nakladatelství do prvního ročníku zařadilo rostliny v místnosti (poznat na obrázku druhy rostlin, vhodné stanoviště, jak se o ně máme starat) a zvířata chovaná doma - péče o ně, nejoblíbenější zvířata.

Toto téma je více rozváděno v učebnicích pro druhý ročník. Věnuje se mu nakladatelství Prodos, kde děti doplňují do tabulky různá domácí zvířata a způsob péče o ně. Alter zařadil téma pokojové rostliny -jaké znají a jak se o ně děti starají,

stejně tak i chov zvířat v domácnostech a náležitá péče o ně) a SPN, které děti učí rozmnožování rostlin, péči o rostliny, sběru rostlin, a také se věnuje týrání zvířat, péči o psa a chování vůči cizím psům.

V učebnicích druhého ročníku se s tématem životní prostředí setkáme častěji. Nejvíce se mu věnuje nakladatelství Prodos. To dětem nabízí obrázek toho, co se nachází za městem, a třída si povídá, zda je u nich také něco podobného. Jako další činnost zde nalezneme spojování odpadu s nádobami na tříděný odpad a k tomu otázky pro rozhovor. Tyto otázky se týkají dalšího osudu komunálního odpadu, sběrných surovin, skládky odpadů a jejího stavu, největšího znečišťovatele životního prostředí v daném okolí a co může každý z nás udělat pro lepší životní prostředí. Nakladatelství Alter se proti tomu věnuje spíše než ochraně životního prostředí uvědomění si krásy okolní krajiny a její důležitosti pro člověka. Děti v Alteru kreslí v jaké krajině a v jakém domě by chtěly žít a svoji volbu zdůvodňují. Na jedné dvojstránce se nachází lesní ekosystém a autoři děti nabádají k tomu, aby při procházce lesem vnímali jeho krásu a vůni.

Nakladatelství Prodos se již v druhém ročníku zmiňuje o tématu chráněné krajinné oblasti. Děje se tak na mapce otištěné v učebnici. Podle ní mají děti zkusit vysvětlit význam jednotlivých značek a potom si s učitelem povídají o tom, kterou CHKO už navštívily a co v ní viděly zajímavého.

Tématu CHKO se v učebnicích pro třetí ročník věnují nakladatelství Prodos (v 1. i 2. dílu učebnice). Chráněná území jsou v prvním dílu zařazena v kapitole věnující se přetváření území. Děti mají vysvětlit, co to jsou chráněná území, jaká znají, a vyjmenovat některé chráněné rostliny a živočichy. Ve druhém díle autoři navazují na předchozí a učí děti poznávat takovéto rostliny a živočichy, s tím, že děti samy vysvětlují, co to znamená ohrožené.

Ve třetím ročníku se učebnice zabývají zejména přírodninami a různými látkami, kam spadají půda, vzduch, voda, ropa, uhlí apod. To jsou témata, která s ochranou životního prostředí souvisí (př. z ropy se mimojiné vyrábí plasty. Z plastů se uvolňují jedovaté látky, které znečišťují prostředí.). To se týká nakladatelství Alter, PRODOS,

Fortuna, SPL - PRÁCE A ALBRA. Toto téma nejvíce obsažně pojala nakladatelství Alter a Fortuna.

Nakladatelství PRODOS se věnuje změnám krajiny vlivem člověka - stavby v okolí, které změnilly krajinu, děti mají přemýšlet, čím poškozují lidé krajinu a celé životní prostředí, ale také, co se může udělat pro zlepšení tohoto stavu celkově a v rámci možností dítěte. Podobnými otázkami se zabývá i nakladatelství Fortuna v obou svých dílech. V prvním dílu Obec a okolí se věnuje otázkám životního prostředí v obci (stejně jako PRODOS), kdo je největším znečišťovatelem, navíc ale děti zjišťují, zda mají v obci čisto na ulicích, dostatek odpadkových košů a zeleně, jaké je životní prostředí v obci, ale také přemýšlejí, co je v jejich obci nejhezčí. V druhém dílu Živá a neživá příroda se autoři zaměřili na přírodu z hlediska člověka pod příznačnými názvy kapitol: „Přírodu využíváme“, „Přírodu měníme“, „Přírodu chráníme“,

Učebnice pro třetí ročník začínají být více koncipovány na přemýšlení žáků. Dětem jsou pokládány aktivizující otázky nebo texty na téma lidé, technika a životní prostředí, ochrana zvířat, ochrana přírody a životního prostředí (s vysvětlením pojmů). Velice zajímavou otázku pokládají dětem autoři prvouky z nakladatelství Scientia: „Uvážil jsi, že někdy sám poškozuješ přírodu? Jak a čím?“ (Vyskočilová 1993, s. 76) Tato učebnice ukládá dětem více úkolů na zamýšlení (např. mytí auta u potoka, vyhazování obalů).

Z analyzovaných učebnic vlastivědy pro 4. ročník se ochraně životního prostředí věnují pouze nakladatelství Prodos, Práce a Alter. Z vlastivěd pro pátý ročník se tomuto tématu nevěnuje žádná. Proto se v této části kapitoly budu zabývat spíše učebnicemi přírodovědy pro čtvrtý a pátý ročník.

Vlastivěda nakladatelství Prodos seznamuje žáky s rozdílem pojmů ovzduší a vzduch. Dále se věnuje přírodními podmínkami, které tvoří životní prostředí, působení lidí na krajinu (průmyslem, dopravou, zemědělstvím) a ochranou krajiny a životního prostředí. V poslední zmíněné kapitole obeznamuje žáky se zákony, vztahujícími se na toto téma, a s pojmy ochranné spolky, CHKO, NP, přírodní

rezervace. S nimi se mohou setkat děti i v učebnici nakladatelství Alter. To také nabízí návštěvní řád Krkonošského národního parku, obrázky chráněných živočichů a rostlin. Zajímavou kapitolu zařadilo také nakladatelství Práce (mimo ničení a ochrany přírody), které žáky upozorňuje na to, že člověk není pánem tvorstva. Toto téma uvádí dále jen Alter v přírodovědě pro pátý ročník.

Značnou aktivitu ze strany dětí vyžaduje učebnice přírodovědy pro 4. ročník nakladatelství Scientia. V každé kapitole je mnoho otázek na zamyšlení, úkolů a jiných činností, které mají žáky aktivizovat a naučit je starat se o své prostředí. Ti jsou zde seznamováni s pojmem životní prostředí a způsob jeho ovlivnění (např. stav ovzduší, kouř, hluk). Autoři kladou dětem otázky typu Jak se žilo dříve? V jakém prostředí trávíme čas mimo školu? Samozřejmě i v této učebnici se dále rozvíjejí pojmy ochrana přírody a chráněná území.

Nakladatelství Prodos a Fortuna nabízejí dětem pravidla chování v přírodě, přičemž druhé zmiňované nabízí možnost vytvořit vlastní a poté porovnat s pravidly uvedenými v učebnici. Obě tato vydavatelství také zdůrazňují význam lesa v životě člověka. Prodos připomíná žákům důležitost příkrmování zvěře a ptáků na krmítku.

Nakladatelství Alter se ve své Přírodovědě pro čtvrtý ročník věnuje ochraně životního prostředí velice zběžně - v jedné kapitole. V té však seznamuje žáky s pojmem ekologie a ekologové.

Toto nakladatelství se v přírodovědě určené pro pátý ročník (díl Život na zemi) věnuje následkům ničení deštných pralesů, lesů mírného pásma a otázce ohrožení některých živočišných a rostlinných druhů. V díle Člověk a technika se zabývá výrobou různých materiálů. Zejména u papíru a plastů zdůrazňuje potřebu třídění s vysvětlením proč a důvod nespalování plastů.

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části se budu zabývat na základě poznatků z teoretické části přípravou návrhů vyučovacích jednotek na téma ochrana životního prostředí a výchova k demokratickému občanství. U obou témat si nejprve stanovím cíle, kterých mají žáci po skončení školního dne dosáhnou. Na ně pak v souladu se zjištěnými vhodnými metodami vymyslím činnosti pro dané skupinky dětí.

Součástí praktické části bude také reflexe na odučené vyučovací jednotky. Tato činnost bude mít svoji kapitolu.

Jako poslední kapitolu zařadím návrh na činnost a volbu třídní samosprávy. Jak jsem napsal již v úvodu, jedná se o dlouhodobou činnost, pro kterou jsem neměla prostor.

1 .Návrhy vyučovacích jednotek

Veškeré úkoly v navrhovaných výukách lze měnit podle potřeby třídy i učitele. Některé lze vypustit, jiné upravit v obtížnější variantě či jednodušší. Záleží na učiteli i žácích.

1.1. Návrhy vyučovacích jednotek k tématu ochrana životního prostředí

Cíle: Žáci si dokáží vybavit vlastní zkušenosti s ochranou životního prostředí.

Žáci dokáží vybrat nejdůležitější možnosti ochrany životního prostředí.

Žáci dokáží použít dříve získané znalosti z českého jazyka a matematiky v centrech věnovaných těmto předmětům.

Žáci dokáží představit ve formě přednesu téma své práce.

Žáci dokáží ze svých znalostí a zkušeností vytvořit výstupní ekologické patero.

Pomůcky: mapa města Berouna

slepá mapa města

atlas ČR

jednotlivé texty a úkoly pro skupinky a jednotlivce

arch balicího papíru a barevné papíry velikosti A5

Pro tento projekt je vhodné třídu uspořádat do 4 - 5 skupinek a k sobě přiřadit 2 až 3 lavice. Děti budou do jednotlivých skupinek přiřazeny učitelem tak, aby skupinky byly zhruba vyrovnané.

1. hodina

První hodina začíná pracovními centry. Centra jsou čtyři: matematika, prvouka, český jazyk a literatura. V každém pracuje pět dětí. Pokud je některé z dětí hotovo, přejde do jiného centra, kde je volno. V každém pracovním centru jsou pro každého žáka připraveny texty a úkoly. Úkoly žák vyplňuje na papír nebo do zvláštního sešitu. Veškeré texty pro tuto hodinu jsou v příloze 1. Texty k literatuře i českému jazyku jsou použity z knihy Lipová alej od Františka Nepila.

Pokud některý žák skončí dříve s prací ve všech centrech, jsou pro něj připraveny další úkoly. Pro odlehčení doplňovačku:

1.

2. 1 1

3.

4.

5.

6.

7.

8. |

1. Král zvířat
2. Hlemýžď
3. Sídlo čichu
4. Železniční dopravní prostředek
5. Pusté území s pískem
6. Používá se ke gumování
7. Světová strana
8. Opak noci

Dále děti mohou v atlasu či na mapě ČR hledat místa z textu od Fr. Nepila (Karlštejn, Liberec, Ještěd).

V určeném prostoru se děti mohou navzájem seznámit se svými poznatky z různých center. Tím se provede kontrola zdlouhavějších témat (např. Čím můžeš přispět k ochraně životního prostředí ty? Co si v textu přeje František Nepil? Vypište si z textu slova, kterým nerozumíte. Co s ušetřenými penězi mohou udělat?).

S celou třídou se potom opraví matematika a český jazyk.

2. a 3. hodina

Práce ve skupinkách na tématech: Energie, Třídění odpadu, Význam vody, Význam zeleně a Ovzduší. Každá skupinka dostane pomocný text, slepou mapu města Berouna, mapu města Berouna a úkoly k plnění (přílohy 2 a 3). Na některé otázky naleznou žáci odpověď v textu, u jiných záleží na jejich úsudku.

Výstupem těchto dvou hodin bude seznámení třídy s tématem dané skupinky. Ve skupinkách se žáci mají zamyslet nad tím, jak by upozornili ostatní občany na nutnost chránit životní prostředí či šetřit zdroje surovin.

4. hodina

Výroba ekologického patera - plakátu. Každá skupinka připraví patero nejdůležitějších rad na téma, kterým se zabývala. Jednotlivé návrhy skupinek se potom upraví do formy plakátu. Každá skupinka dostane pomocné otázky, které jí usnadní orientaci, ale nejsou závazné.

Pomocné otázky:

Voda

Jak můžeme doma šetřit vodou?

Kam se dostávají odpady z chemikálií? Proč bychom měli šetřit čistícími prostředky?

Jak můžeme chránit čistotu vody?

Energie

Jak můžeme ušetřit energii, aby nebylo potřeba spalovat tolik uhlí, plynu či elektřiny?

Jsou lepší žárovky nebo úsporné žárovky?

Ovzduší

Jaké odpady nespalujeme?

Používáme raději chemické přípravky nebo přírodní možnost?

Odpady

Vyhazujeme do odpadu vše nebo odpad třídíme? Jakým způsobem?

K jakého materiálu odpad nejvíce škodí životnímu prostředí?

Kam odnášíme plechovky, oblečení, chemikálie a jiný odpad, na který nejsou sběrné kontejnery?

Zeleň

Proč je důležité mít rostliny ve svém okolí?

Škodí půdě i rostlinám chemické prostředky, které se používají k ochraně zeleně proti škůdcům?

Pokud skupiny skončí s prací dříve, je možné zařadit další činnosti týkající se ochrany životního prostředí. Jednou z nich je rozhovor na téma, co si představí po dni této výuky pod pojmem životní prostředí.

Také můžeme použít kontinuum na téma, čím prostředí ničíme. Nejprve bych začala otázkou, která pravděpodobně nebude sporná, naopak se mi jeví jako jednoduchá. Jedná se o zacvičení dětí (případně o opakování) na tuto metodu. Jako první otázku bych položila: „Ničíme prostředí vysazováním rostlin?“ Za následující by mohly být otázky co prospívá/škodí životnímu prostředí (automobilová doprava, sběr papíru a plastů, vzrostlé keře a stromy, mytí aut u potoka, spalování listí, chemická hnojiva). Zejména u posledních tří je vhodné zeptat se dětí, proč mají tento názor.

1.2. Návrhy vyučovacích jednotek k tématu výchova k demokratickému občanství

Cíle: Žáci si dokáží vybavit státní symboly.

Žáci dokáží vybrat vhodné možnosti z nabízených variant.

Žáci dokáží vysvětlit svůj návrh lidských práv.

Žáci dokáží vymyslet povinnosti lidí.

Pomůcky: fotografie prezidentů Masaryka, Havla, Klause

obrázky prezidentské standarty, státních symbolů

text pověsti O Bruncvíkovi

noty a slova české hymny

texty o T. G. Masarykovi, státních symbolech

Děti ve třídě přivítá dopis, který je napsán na tabuli, a obrázky, které mají sloužit jako indicie. Mezi nimi by měly být fotografie prezidenta Masaryka a Havla, dále státní symboly (tzn. vlajka, státní znak), prezidentská standarta. Tyto indicie vycházejí z dopisu, který zní:

Milé děti,

určitě už jste se dívaly po třídě a našly různé obrázky. Nechte je prosím tam, kam jsem je pověsila. Zkuste ale přemýšlet, o čem bychom si dnes mohli společně povídat.

Vaše Kateřina Pěničková

1 .hodina

Po příchodu učitel otevře tabuli, kde bude doplňovačka a nápověda tajenky. V tajence je ukryto slovo, které představuje vládu lidu prostřednictvím volených zástupců, čili demokracie. Tato aktivita bude trvat maximálně 5 minut.

- 1.
- 2.**
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.**
- 7.
- 8.**
- 9.
- 10.**

1. První měsíc v roce
2. Část území ČR
3. Stavba, která spojuje oba břehy řeky
4. Sídlo zraku
5. Česká měna
6. Zkratka České republiky
7. Pokladna
8. Samec kočky
9. Promítá se v kině
10. Vyrábí to včely

Potom následuje povídání o demokracii. Učitel ho začne otázkami, jak rozumí demokracii děti, kde se s tímto pojmem setkaly. Potom dětem vysvětlí, že demokracie je vláda občanů prostřednictvím zástupců, kteří byli zvoleni ve svobodných volbách. Svobodné volby znamenají, že mohou dát hlas poslanci, jehož názory mi vyhovují. Stát, kde se na vládě podílejí zástupci občanů takto zvoleni se

nazývá demokratický. Taková byla Československá republika v prvních letech a v současnosti jím je Česká republika.

Co to znamená republika? Volně bychom mohli říci, že v republice nevládne žádný král ani kníže, ale občané o svých věcech rozhodují sami prostřednictvím svých zástupců. Vždy po určité době si lidé zvolí své zástupce - poslance a senátory, kteří pak za ně rozhodují. Poslanci a senátoři tvoří parlament. Parlament pak volí prezidenta České republiky. Prvním prezidentem České republiky byl Václav Havel a první prezident ČSR byl T. G. Masaryk.

Kromě prezidenta, který naší republiku zastupuje i v zahraničí, jsou důležité symboly republiky. Mezi symboly České republiky patří státní znak, státní vlajka, státní hymna a státní pečeť."

Svůj výklad učitel prokládá otázkami. Jako další způsob odreagování mu poslouží již zmíněné fotografie a další obrázky v učebně. Zajímavé pro děti bude, pokud může pedagog ukázat známky z dané doby. Učitel se může ptát na prvního československého prezidenta, kterého budou děti vědět pravděpodobněji než prvního českého prezidenta. Mohou si oba tyto prezidenty ukázat na fotografiích. Stejně jako současného prezidenta. Dobrý námět k dalšímu povídání a k otázkám se učiteli naskytne i v podobě státních symbolů: Co je na státním znaku?(orlice a dvouocasý lev), Jaké barvy má státní znak? (zlatou, černou, modrou, stříbrnou a červenou), Kdo zná českou hymnu?, Víte, že se u hymny má stát a proč? (výraz úcty), Jaký je rozdíl mezi českou vlajkou a praporem? (vlajka má dané rozměry 2 díly: 3 díly, u praporu je to volné) apod. Se staršími dětmi (5. třída) pak učitel může rozebírat otázku, zda bylo Československo vždy demokratickým státem nebo byly principy demokracie porušovány, kdy, proč mají tento názor (otázka vhodná pro kontinuum). Třetí třída se mi ale jeví ještě nezralá na rozvádění tohoto tématu.

Protože při povídání, byť bylo proloženo otázkami, musely děti sedět a dávat pozor, je dobré poskytnout jim pohyb. Na tuto část hodiny připraví učitel dětem tzv. běhací diktát.

Při běhacím diktátu mají děti na lavici sešit na diktáty (nebo papír či poznámkový blok), do kterého budou psát, a pero či propisovací tužku. Úkolem dětí je najít po třídě všechny otázky a pod nimi nápovědy. Otázky hledají a zodpovídají postupně. Vždy jednu otázku, na ni si musí zapamatovat odpověď a tu pod číslem otázky zapsat na určený papír na své lavici. Aby nevznikla u otázek tlačénice, nemusí děti postupovat ve správném pořadí (i když samozřejmě takové dítě se vždy objeví).

Protože se jedná o zapamatování, je dobré dát takové otázky, které jsou podle učitele důležité v rámci všeobecných znalostí o našem státě. V této formě se jedná tedy o autodiktát. Je pro děti náročný zejména pro požadavky na ně: odpověď na otázku, zapamatování si odpovědi, odpověď zapsat bez chyb a v celých větách. Proto otázek nesmí být mnoho (zhruba 4 - 5). Mezi použitelné otázky patří například:

1. Kdy vznikla Česká republika?
2. Kdy vznikla Československá republika?
3. Jaké jsou nejdůležitější státní symboly?
4. Co je napsáno na standartě prezidenta republiky?

K jednotlivým otázkám učitel připraví nápovědy. Nápovědy umístí pod otázku, aby děti neztrácely čas jejich hledáním.

1. Česká republika je mladý stát - narozený teprve 1. ledna roku 1993 - a navazuje na tradici československého státu.
2. Každoročně si jako den vzniku samostatného československého státu připomínáme 28. říjen. Československá republika vznikla roku 1918.
3. Státní symboly vyjadřují samostatnost státu. Nejdůležitějšími státními symboly jsou státní vlajka, státní znak a státní hymna.
4. obrázek prezidentské standarty

Tato činnost by měla trvat zhruba 5 až 10 minut, pokud děti potřebují více času, je možné vždy pár minut přidat. U této činnosti by měla proběhnout oprava společná s celou třídou, výměnou se spolužákem nebo autooprava. Záleží na důvěře ve třídě.

Ke znaku českého státu se vztahuje pověst o Bruncvíkovi. Jedná se původně o pověst německou. V českých zemích Bruncvík nikdy nežil, ve Starých pověstech českých A. Jiráskova jsou jména cizokrajná a historicky neznámá (mimo svátého Václava). Lva do znaku získal král Přemysl Otakar I. (1197 - 1230). Pověst o Bruncvíkovi ale vyjadřuje šťastnou budoucnost českého národa, která se objevuje i v dalších českých pověstech. Do dnešních dnů se vypráví o soše na Karlově mostě, která je označována za Bruncvíka a u které má být schovaný zázračný meč. Podle mého názoru je dobré v dětech budovat lásku ke svému národu a víru v jeho patrona (sv. Václava). Také děti seznamujeme s kulturním odkazem a různými typy literárních žánrů.

Text pověsti o Bruncvíkovi je uveden v příloze 4. (Alois Jirásek uvádí pověst O Bruncvíkovi, Oldřich Sirovátko, ze kterého je text upraven, svou pověst nazval Bruncvík a lev). Pokud děti mají problém se čtením nebo soustředěností, může učitel použít také text s obrázkem z knihy Obrázky z českých dějin a pověstí (příloha 5).

2. hodina

Dokončení pověsti o Bruncvíkovi. Vysvětlení náročných a dětem neznámých slov (na pomoc si učitel může vzít Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost), např.:

Nejudatnější = odvážný, neohrožený

Řemen = většinou dlouhý pás, který slouží k upevnování čehokoli.

Houští = hustý porost

Perutě = ptačí křídlo

Ryk = řev nebo vřava

Rynek = náměstí

Umdlévat = chybí síly, unavit se

Zadávat = udusit, zardousit

Korouhev = prapor vybíhající do jednoho cípu, často na sobě nese erb či jiný znak

Možné otázky k textu: Kolik ocasů má nyní lev v českém znaku? Jak rozumíte spojení „dorostl do let“ a „blíží se jeho poslední hodinka“? Jaký byl v této pověsti Brunclík? Podle čeho tak soudíte? Jak se Brunclík setkal se lvem? Jak dlouho byl .. Brunclík pryč?

Hudební výchova - česká hymna, rozezpívání. Kdo zná slova a melodii? Při hymně bychom měli stát. Kde se s hymnou setkáme? Při jakých příležitostech? Víte, že má hymna dvě sloky? Ale jenom ta první je považována za hymnu. Text a noty k hymně v příloze 6.

Práce ve skupinkách - čtení o Masarykovi, Havlovi, státních symbolech a vzniku České republiky. Texty jsou uvedeny v příloze.

Rozpoznání vlajky od praporu, jejich barvy. Vybarvení státní vlajky a znaku. Popis českého státního znaku. Otázky k předchozí aktivitě. Co se nového dozvěděli. Kdy se používají státní symboly?

3. a 4. hodina

Tyto dvě hodiny jsou věnovány lidským právům, zákonům a povinnostem poslance a vlády. Učitel zopakuje základní informace z prvních hodin. A naváže otázkou, proč máme zákony? (Aby všichni věděli, co máme dělat a co není povoleno. Lidé nemohou dělat vše, co chtějí, protože by tím mohli uškodit nebo ublížit druhým.) Žáci potom ve skupince napíší, co podle jejich názoru nesmíme dělat a proč. O názorech si učitel s dětmi povídá či diskutuje (podle zralosti a připravenosti třídy k diskusím). Pokud má učitel možnost využít tělocvičnu či větší prostor, může si s dětmi zahrát hru bez pravidel. Pokud tuto možnost nemá, vystačí pro tuto část, aby se děti nejprve zamyslely nad následky takové hry a napsaly své domněnky. K vyzkoušení si hry bez pravidel se může učitel vrátit v hodině tělesné výchovy. Tak si děti i učitel ověří, zda se v něčem předpoklady lišily od skutečnosti.

Nejvyšším zákonem v naší zemi je Ústava České republiky. V ní jsou základní práva a povinnosti občanů ČR. Učitel položí dětem otázku, zda znají některá svá práva a pokud ano, tak jaká. Návrhy napíše na tabuli. Následně rozdá dětem do skupinek obrázky (např. ze Slabikáře dětských práv 2001). Všechny skupinky mohou mít stejné obrázky nebo každá jiný či jiné. Děti si v rámci skupinky poví svůj názor a

odůvodní ho. Své názory si může skupinka zapsat na volný list papíru. Potom učitel rozdá dětem kartičky s názvy práv a děti je přiřadí k obrázkům. K mnou zvoleným obrázkům (viz příloha 7) náleží tyto názvy lidských práv; Právo na ochranu soukromí, korespondence. Právo na vlastní jméno. Právo na domov. Právo na svůj vlastní životní prostor. Právo žít v rodině. Nikdo ti nesmí ubližovat. Nikdo tě nesmí týrat. Právo na své kamarády. Právo na vzdělání. Právo na svůj vlastní názor. Právo na pomoc v nemoci.

Potom si děti povídají o tom, která práva poznaly, která jim připadala na rozpoznání těžká a naopak, jaká práva neznaly apod. Kontrolu mohou děti provést podle již .. zmíněné brožury nebo za spolupráce ostatních dětí a učitele.

Jako poslední činnost, která shrnuje celý den, je test. Ten je koncipován jak na zjištění toho, co si děti zapamatovaly, tak na rozvoj myšlení. Tento test je uveden v příloze 8.

2. Odučené vyučovací jednotky k tématu výchova k ochraně životního prostředí

Výuka se konala na jedné sídlištní základní škole v Berouně. Jednalo se o třídu 22 žáků. V dané době jich ve třídě bylo 18. Podle ředitele i učitelů prvního stupně se jednalo o třídu značně problémovou, neschopnou podrobit se učitelům.

Projekt probíhal ve třídě, která není zvyklá takto pracovat, a na výsledcích se tento fakt ale příliš neodrazil. Při vyučování jsem zjistila, že děti nechtěly přemýšlet a proto se neustále chodily omlouvat, že to bude špatně, protože tomu nerozumí. Z hodiny jsem odcházela zničená nad nepovedenými výsledky. Tím větší překvapení nastalo doma při podrobném procházení jednotlivých částí a odpovědí dětí. U některých je patrné opisování, jiné (a není jich málo) vykazují schopnost samostatného úsudku bez použití textu.

Vyučování se zúčastnilo celkem osmnáct dětí, proto některé skupinky byly oslabené. Pro tento počet jsem vytvořila pouze čtyři skupinky, místo plánovaných pěti.

V literatuře byl uveden poměrně těžký text. Respektive otázka Co si přeje František Nepil. Všechny děti pochopily, že se jedná o autora. Ani jedna odpověď nebyla neví. Většina dětí (celkem 8) odpověděla opsáním věty: Co bych za to dal, kdyby se takovouhle dohodu naučili uzavírat i kluci a holky, kterým dneska ještě každý tyká! Pět dětí si myslelo, že autor chce, aby se kluci a holky spojili. Dvě děti přišly na to, že přáním Františka Nepila je setkání s tvůrci. Stejný počet dospěl k názoru, že autor chce, aby se takovou dohodu naučili uzavírat i kluci a holky. A jeden žák si myslel, že děti nemají být samí projektanti.

Kontrola neporozuměným slovům proběhla během první hodiny. Při pohledu na listy dětí jsem zjistila, že nerozumí místním názvům. Proto jsme si je společně našli na mapě České republiky i v atlase světa. Méně dětí napsalo, že nerozumí slovům projektant, projektovat, zavlým. Tato slova si děti vysvětlily vzájemně, buď nahrazením, nebo popisem.

V matematice největší problém činila úloha číslo tři. Většina dětí vypočítala příklady (některé jen část), ale již nenapsala odpověď. Je pravda, že ve třetí třídě neumí děti vypočítat 7×1 či 35×1 . Nicméně tato úloha měla zjistit, jak moc děti přemýšlí. Při společném počítání jsem se zaměřila pouze na ní. Během hodiny jsem mezi dětmi chodila a pomáhala jim, proto už mi v té době bylo jasné, co činí potíže. Když jsem dětem vysvětlovala, jak mohli k výsledkům jednoduše dojít a na čem byla založena, mnoho z nich spontánně vykřiklo, že je to vlastně jednoduché. Na čtvrté matematické úloze bylo vidět, jak děti nechtějí přemýšlet. Většina z nich neodpověděla na otázku. Těch málo odpovědí bylo ale velice zajímavých. Většina dětí uvedla, že mohou nakoupit jídlo či oblečení. Také se mohou umýt, začít šetřit na vařič či se podívat na televizi. Jeden žák uvedl, že si mohou dát opravit kapající kohoutek.

V části věnované prvouce (tato třída zatím pracuje podle osnov vzdělávacího programu Základní škola, nikoli podle RVP ZV) děti většinou problémy neměly, i když zpočátku říkaly, že si s tím neporadí. Většinou se v centru našel spolužák, který pomohl. Častá reakce od těchto dětí zněla: „Vždyť to máš v textu.“ Přesto se ale na listech papíru objevily odpovědi, které v textu nebyly. Na otázku, co patří ke

zdravému životnímu prostředí, většina dětí (celkem třináct) opsala vzduch (nebo kyslík), voda, půda bez jedovatých látek. Dalších pět přidalo stromy a jiné rostliny a dvě děti úkol nesplnily. Jak je patrné, některé děti popsaly více možností.

Sedm dětí z osmnácti nevědělo, čím může přispět k zlepšení životního prostředí. Jinak žáci uváděli mnoho zajímavých myšlenek. Některé napsaly více možností, jiné jen jednu. Objevily se také dvě děti, které opisovaly - použily stejné spojení slov „pro postižené“. Bohužel nedokázaly vysvětlit, jak to bylo myšleno. Jeden žák také myslel spíše na své životní prostředí, protože by si pořídil větrák a zvlhčovač vzduchu. Jinak děti odpovídaly, že k ochraně životního prostředí můžeme přispět, když budeme třídit odpad, šetřit vodu a plyn, neodhazujeme odpadky. Mnoho odpovědí se také týkalo přírody - vysazujeme květiny, nelámeme keře, nerozděláváme oheň v lese nebo chráněné oblasti, nejezdíme do přírody autem. Jeden žák by vyhodil odpadky z lesa.

Na poslední přírodovědnou otázku děti odpovídaly spíše vlastními slovy než opisováním. Často se objevovalo, že lidstvo škodí planetě kouřem ze spalování, komíny, kouřením, ale také pálením chemických látek, rozděláváním ohně v lese a výfukovými plyny. Někteří žáci přišli na to, že můžeme uškodit zabíjením chráněných zvířat a odhazováním odpadků. Dvě děti tuto část nevypracovaly.

Doplňování písmenek v centru českého jazyka mělo být opakováním. Většinou bylo opravdu zvládnuto bez větších problémů. Nejčastější chybou se stalo slovo hnaný, kterému děti nerozuměly. Tento výraz jsme si tedy vysvětlili. U tří žáků, kteří nejčastěji chybovali, bylo znatelné automatické doplňování bez přemýšlení nad smyslem i nad slovy. Dopisovali pouze i/y nebo jejich dlouhé varianty. Při konzultaci s paní učitelkou jsem zjistila, že jsou to děti po stránce češtiny problematické a celkově málo soustředěné. Vyjmenovaná slova nedělala potíže.

Následující dvě hodiny byly věnovány projektům. Z počtu osmnácti dětí paní učitelka vytvořila čtyři skupiny. Po dohodě jsme usoudily, že tři děti ve skupince není vzhledem ke zkušenostem zúčastněných dobrý počet. Vzhledem k ceně map města Berouna, byly zakoupeny pouze tři a tyto rozmístěny po třídě.

Každá skupina tedy dostala poloslepu mapu města Berouna a list s textem a úkoly k jejich tématu. Děti se většinou snažily odpovídat bez pomoci textu. Presentaci většinou četly z těchto listů. Se třídou jsme je doplňovali a pokládali další otázky. Při prezentaci skupinky, která se zabývala významem vody, děti začaly diskutovat, zda je jedna firma v okolí vody či nikoli. A co to vlastně znamená blízko vody. Nakonec nám pomohla letecká mapa města. Zajímavým momentem se stala také prezentace zaměřená na třídění odpadů, kdy jeden žák začal určovat polohu sběrných surovin a ekologického dvora podle souřadnic mapy.

Poslední vyučovací hodina byla určena výrobě plakátu. Skupinky dostaly prázdný bílý papír, na který si měly napsat své nápady, a pomocné otázky. Když měly své myšlenky napsané a mnou zkontrolované, dala jsem jim zelený papír, na který to vše bez chyby měly přepsat a nakreslit obrázek ke svému tématu. Dvě skupinky tento úkol splnily. Jedna bohužel vše chtěla připravit přesně už na přípravný papír a tak přepsání nestihla. A skupinka zabývající se významem vody tento úkol nepochopila. Po dlouhém vysvětlování, ukazování, navádění (žáci psali neustále otázky, které jsem jim poskytla jako pomocné), zapsali pár nápadů, bohužel je ale nestihli zapsat (opět zaznamenali otázky).

Myslím, že až na poslední zmíněnou činnost byly splněny všechny cíle, které jsem si zadala. V budoucnosti bych považovala za účelné navštívit tuto třídu a zjistit, zda si opravdu něco pamatují a zda občas přemýšlejí jinak.

3. Návrh činnosti a volby třídní samosprávy

Praktickým a významným nástrojem výchovy k demokratickému občanství již na 1. stupni základních škol je volba a činnost třídní samosprávy, kdy se žáci učí základním principům demokracie.

Třídní samospráva se volí vždy na období jednoho školního roku. V první třídě, kdy se žáci navzájem dobře neznají, je vhodné přistoupit k volbě třídní samosprávy až ve druhé polovině měsíce září, kdy si třídní učitel již stačil udělat obraz o kvalitách

jednotlivých žáků, jejich chování, průbojnosti a organizátorských schopnostech, na jejichž základě navrhne vhodné kandidáty do výboru třídní samosprávy. Od druhého ročníku je zapotřebí ponechat navrhování kandidátů na samotné třídě.

Výbor třídní samosprávy má mít vždy lichý počet členů (na 1. stupni stačí tři členové), protože každý z nich má jen jeden hlas a při různosti názorů se přijímá rozhodnutí většiny hlasů. Může se ovšem stát, že ze tří členů výboru má každý na projednávanou věc svůj vlastní názor odlišný od ostatních, takže nemohou dospět k jednotě. V tom případě se věc předloží k rozhodnutí shromáždění třídy, na kterém svůj názor jednotlivý člen výboru předloží a hlavně odůvodní. Považují za vhodné, aby se třídní učitel, hlavně v první třídě, zúčastňoval schůzí výboru a zejména dohlédl na to, aby se každý člen výboru mohl - bez okřikování ze strany ostatních - k projednávané věci vyjádřit. Učitel musí umět najít rovnováhu mezi usměrňováním schůze a nevhodným zasahováním. Jinak členové výboru zakrátko dospějí k názoru, že jsou zbyteční, neboť stejně všechno nakonec rozhodne třídní učitel.

Volbu výboru třídní samosprávy řídí třídní učitel. V první třídě navrhne tři kandidáty, z nich jednoho jako předsedu a nechá o každém z nich hlasovat. Počínaje druhou třídou je třeba rozvinout demokratičnost volby do úplné podoby.

Nejprve je třeba zvolit zpravidla dvoučlennou mandátní komisi, která má za úkol sčítat hlasy odevzdané pro jednotlivé kandidáty. Její činnost skončí provedením volby výboru. Mandátní komise oznámí jména kandidátů, kterých může být i více než tři potřebných ke zvolení výboru. Naopak, čím více kandidátů, tím lépe, protože třída bude mít možnost většího výběru.

Samotná volba výboru může být provedena dvojím způsobem - buď zdvižením ruky (aklamací) nebo tajnou volbou. Při volbě aklamací nechá mandátní komise hlasovat samostatně o každém jednotlivém kandidátovi, přičemž sčítá hlasy pro, proti a počet žáků, kteří se zdrželi hlasování. Výsledek hlasování oznámí třídě.

Při volbě výboru dávám přednost tajnému hlasování, protože žáci tak mohou skutečně svobodně projevit svoji vůli bez ohledu na ostatní, zvláště je-li ve třídě

několik skupinek navzájem se podporujících žáků, kteří mohou i nátlakem ovlivňovat ostatní.

Mandátní komise při tajné volbě připraví hlasovací lístky (postačí obyčejné papíry stejné velikosti i vzhledu), rovnající se počtu žáků ve třídě a urnu (stačí upravená krabice, se kterou mandátní komise obejde žáky; ti do ní budou vhazovat vyplněné hlasovací lístky). Poté oznámí jméno kandidáta, o kterém se bude hlasovat a žáci na jeden z hlasovacích lístků napíší tiskacím písmem jméno kandidáta a „ano“, hlasují-li pro něho nebo „ne“, pokud s jeho zvolením za člena výboru nesouhlasí. Jestliže si nejsou jisti nebo nevědí, odevzdají prázdný lístek, což znamená, že se zdrželi hlasování. Mandátní komise sečte odevzdané hlasovací lístky a oznámí jejich množství. Poté sdělí počet hlasů pro kandidáta, kolik bylo proti a kolik hlasovacích lístků bylo odevzdáno prázdných. Tento postup opakuje u všech dalších kandidátů a nakonec oznámí výsledek volby.

Může se ale stát, že dva nebo i více kandidátů dostanou stejný počet hlasů. V tomto případě musí mandátní komise rozdat nové hlasovací lístky a volby se sčítáním hlasů odevzdaných ve prospěch kandidátů opakovat. Výsledek potom oznámí třídě. V krajním případě může nastat stejná situace. V tom případě by již nebylo účelné volby opakovat a doporučuji proto, aby mandátní komise pod dohledem třídního učitele (jako záruky nestrannosti) rozhodla losem a výsledek oznámila třídě.

Máme tedy zvolený tříčlenný výbor třídní samosprávy a teď je třeba určit, kdo bude jeho předsedou. K tomu mohou vést dvě cesty: buď se třída na návrh mandátní komise rozhodne, že předsedou bude žák, který ve volbách třídní samosprávy dostal nejvíce hlasů, nebo bude zvolen na první schůzi výboru z řad zvolených členů výboru. Hlasování může proběhnout aklamací (zvednutím ruky) nebo tajnou volbou.

Na první schůzi výboru je také třeba určit funkci hospodáře a zapisovatele z členů výboru.

Zapisovatel pořizuje krátké datované zápisy o průběhu schůzí výboru, jejichž obsahem je popis projednávané otázky a výsledek rozhodnutí (usnesení) výboru. Je

vhodné, aby zápis na znamení svého souhlasu podepsali všichni členové výboru. V případě, že na projednávanou otázku bylo několik názorů, má člen výboru - když byl přehlasován a považuje to za důležité - právo požadovat, aby jeho názor byl jmenovitě uveden v zápisu. To ale v žádném případě neznamená, že se nepodřídí usnesení výboru a bude dál prosazovat svůj názor. Tím se žáci učí jednomu z principů demokracie - umět svoje osobní stanovisko podříditi vůli většiny.

Považuji za důležité, aby ještě před volbou výboru třídní učitel vysvětlil žákům, jaké jsou úkoly třídní samosprávy, které lze rozdělit do několika skupin.

Nejběžnějším úkolem je vybírat peníze, kupř. na hory, do divadla apod. a vést o nich evidenci. To je zpravidla úkolem hospodáře. Doporučuje se, aby hospodář vybrané peníze ještě týž den odevzdal třídnímu učiteli nebo jinému pověřenému členu učitelského sboru, který zajistí jejich bezpečnou úschovu. Tím se zamezí jejich případné ztrátě.

Školy mohou mít určité příjmy ze sběru starého papíru, hliníku, léčivých rostlin, kaštanů, bukvic či žaludů pro prikrmování zvěře v zimním období. Příjmy školy z této činnosti jsou nevelké a proto si myslím, že nejvhodnější je, aby byly rozděleny mezi třídní samosprávy. Rozdělený výtěžek sběru je příjmem třídní samosprávy, o němž člen výboru - zpravidla hospodář - musí vést evidenci.

K vedení evidence postačuje sešit formátu A4 v němž budou zapisovány tyto údaje:

V datum příjmu nebo vydání

y stručný popis příjmu nebo vydání, kupř. „příjem za sběr surovin" nebo „příspěvek na nákup lístků do zoo" (faktura za to je označena kupř. jako výdajový doklad č.02)

•/ příjem, výdej a zůstatek v Kč

/ podpis hospodáře u každého zápisu

- S převod zůstatku hotovosti v Kč do následujícího školního roku

Peněžní deník vede hospodář a může sloužit po řadu let - jedna třídní samospráva jej předává následující. Význam této „hry na hospodaření“, i když se jedná o malé částky, spočívá v tom, že se žáci naučí hospodařit s „veřejnými prostředky“, což se jim později v životě může hodit.

O výdajích na návrh výboru rozhoduje shromáždění třídy. Tím se žáci učí, že vydávat „veřejné peníze“ nejde nekontrolovatelně, ale je k tomu zapotřebí schválení alespoň nadpoloviční většiny třídy. Na konci roku shromáždění třídy vyslechne zprávu výboru o průběhu a výsledcích hospodaření a na návrh výboru rozhodne, jak se naloží s případným přebytkem hospodaření.

Dalším úkolem výboru třídní samosprávy je stmelovat třídu a osobním příkladem zabraňovat vzniku případné nevraživosti mezi skupinkami. Členové výboru by měli jít svým spolužákům příkladem i v chování. To je ale velice obtížné. Zejména proto, aby se z těchto dětí nestali neoblíbení členové třídy.

ZÁVĚR

V úvodu této diplomové práce jsem si stanovila cíle, podle kterých jsem se snažila napsat teoretickou i praktickou část. Během této činnosti jsem zjistila, jak obsáhlé a náročné téma představuje výchova k demokratickému občanství.

Podle mého názoru se mi povedlo vytvořit cíle pro výchovu k demokratickému občanství i k ochraně životního prostředí. Na teoretické části bych mohla pracovat stále a nikdy nebude hotova, protože vždy se objeví nový poznatek, nová zkušenost, kterou je vhodné zařadit. Nicméně pro nastínění této fáze rozpracování diplomové práce postačuje. Během psaní jsem si sama utřídila možnosti chápání pojmu demokracie a mnohdy se jednalo o velice zajímavé názory.

V praktické části se mi do výuky k demokratickému občanství nepovedlo zařadit matematický úsek. Činnost, kterou jsem pro tento účel vymyslela, byla příliš složitá pro děti třetí třídy. Hodila se spíše až do pátého ročníku. Nicméně i nyní jsem přesvědčena, že jde na téma výchovy k demokratickému občanství vymyslet i matematická část hodiny.

Rovněž by bylo potřeba ověřit mé dohady a nápady v již zmíněné výuce k demokratickému občanství a také v navrhované činnosti třídní samosprávy. Nestalo se tak z časových důvodů. Nicméně třídní samosprávu budu zkoušet a zdokonalovat v rámci běžné výuky ve své třídě. Tyto poznatky v budoucnosti srovnám se svými současnými nedokonalými názory na danou tematiku.

Rovněž považuji za účelné zjistit, zda odučená výuka na téma ochrana životního prostředí dětem něco přinesla nebo nikoli, popř. do jaké míry je ovlivnila.

BIBLIOGRAFIE:

- Adla, Z., Černý, J., Kalousek, J.
Obrázky z českých dějin a pověstí. Praha : Albatros, 1982.
- Augusta, P.(1994). *Prvouka pro 3. ročník. První díl.* Všeň : Alter, 1994. ISBN 80-85775-21-2
- Augusta, P.(2004a). *Prvouka pro 3. ročník.* Úvaly : SPL-Práce a Albra, 2004
- Augusta, P.(2004b). *Pracovní sešit k prvouce pro 3. ročník.* Úvaly : SPL-Práce a Albra, 2004
- Augusta, P., Honzák, F.
Vlastivěda pro 4. ročník. Praha : Práce, 1994. ISBN 80-208-0319-X
- Baťková, B. *Prvouka pro 3. ročník. Druhý díl.* Olomouc : Prodos, 1994. ISBN 80-85806-09-6
- Bradáč, P., Kolář, M. (Eds.).
Přírodověda pro pátý ročník. Člověk a technika. Všeň : Alter, 1996. ISBN 80-85775-58-1
- Braniš, M. *Základy ekologie a ochrany životního prostředí.* Praha: Informatorium, 2004. ISBN 80-7333-024-5
- Brychnáčová, P. *Aktivizující metody ve výchově k občanství v primární škole.* Praha, 2002. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. Katedra primární pedagogiky. Vedoucí práce J. Válková.
- Čapka, F. *Vlastivěda pro 5. ročník. Obrazy z novějších českých dějin.* Všeň : Alter, 1996. ISBN 80-85775-53-0
- Černík, V. *Ekologie pro druhý stupeň základní školy (především pro 9. třídu).* Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 1991
- Danielovská, V., Tupý, K.(1992). *Prvouka pro 3. ročník základní školy - 1. díl. Obec a okolí.* Praha : Fortuna, 1992. ISBN 80-7168-084-2
- Danielovská, V., Tupý, K.(1993). *Vlastivěda pro 4. ročník základní školy.* Praha: Fortuna, 1993. ISBN 80-7168-057-5
- Danielovská, V.(1995). *Člověk jeho svět (I). Prvouka pro 3. ročník.* Praha: Pansofia, 1995. ISBN 80-85804-64-6
- Danihelková, H. (1997). *Prvouka pro 2. ročník.* Olomouc : Prodos, 1997. ISBN 80-85806-81-9
- Dvořáková, M. (Eds.). *Základy demokracie - Spravedlnost.* Praha : Triton, 2006. ISBN 80-7254-881-6
- Eichler, B., Ryska, R., Svoboda, V. (Eds.). *Základy státoprávní teorie, ekonomie a ekonomiky, neformální logiky.* Praha : Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-156-2
- Eyre, L., Eyre, R. *Jak naučit děti hodnotám.* Praha: Portál, 2000
- Hellus, Z. *Psychologie.* Praha : Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-406-6
- Herbert, M. (1992). *Poznáváme svět II. Pracovní sešit*

- k prvouce*. Praha : SPN, 1992. ISBN 80-04-26063-2
- Herbert, M. (1994). *Poznáváme svět. Pracovní sešit k prvouce*. Praha : SPN, 1994. ISBN 80-04-26609-6
- Hronek, M. (1997) *Vlastivěda 5*. Olomouc: Prodos, 1997. ISBN 80-85806-46-0
- Hronek, M. (2000) *Vlastivěda 4*. Olomouc: Prodos, 2000. ISBN 80-85806-51-7
- Hrubec, M. *Demokracie, veřejnost a občanská společnost*. Prah: Filosofia, 2004
- Chalupa, P. *Vlastivěda pro 4. až 5. ročník. Naše vlast*. Všeň : Alter, 1995. ISBN 80-85775-31-X
- Jirásek, A. *Staré pověsti české*. Praha: SPN, 1965.
- Jurčák, J. *Přírodověda pro 4. ročník*. Olomouc : Prodos, 1996. ISBN 80-85806-32-0
- Kholová, H.(1995). *Přírodověda pro čtvrtý ročník*. Všeň : Alter, 1995. ISBN 80-85775-34-4
- Kholová, H.(1997). *Přírodověda pro pátý ročník*. Všeň : Alter, 1997. ISBN 80-85775-61-1
- Klicperová - Baker, M. *Civic Culture and Civility with Focus on Czech Society*. Praha : Academy of Sciences of the Czech Republic, 1999. ISBN 80-86174-01-8
- Kohák, E. *Průvodce po demokracii*. Praha : SLON, 1997
- Kolektiv autorů. *Já písnička. Zpěvník pro žáky základních škol. Druhý díl*. Cheb : Music Cheb, 1993, str. 81
- Kolektiv autorů. *Slabikář dětských práv*. Praha: Nadace Naše dítě, 2001. ISBN 80-238-7806-9
- Komanová, E., Ziegler, V. *Přírodověda pro 4. ročník*. Praha : Scientia, 1996. ISBN 80-7183-052-6
- Konečná, L. (1992). *Prvouka 1*. Olomouc : Prodos, 1992. ISBN 80-900645-8-2
- Konečná, L.(1994) *Prvouka pro 3. ročník základní školy. 1. díl*. Olomouc : Prodos, 1994. ISBN 80-85-806-08-8
- Krojzlová, H. *Prvouka pro 1. ročník základní školy*. Praha : Fortuna, 1993. ISBN 80-7168-071-0
- Kvasničková, D. *Základy ekologie*. Praha : SPN, 1992. ISBN 80-04-26266-X
- Kvasničková, D., Froněk, J. (1993). *Prvouka pro 3. ročník základní školy. 2. díl. Živá a neživá příroda*. Praha : Fortuna, 1993. ISBN 80-7168-041-9
- Kvasničková, D., Froněk, J. (1995). *Rok v přírodě. Přírodověda pro 4. ročník*. Praha : Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-268-3
- Machovec, M. *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0414-9
- Mapa města Berouna*. Dostupná na WWW: <http://amapy.atlas.cz/default.aspx?q=Beroun#x=-769665@y=-1053058@cs=1@sidx=8@pg=1@pl=@app=0@q=Beroun>
- Mojžíšek, L. *Vyučovací metody*. Praha: SPN, 1975

- Miillerová, J. *Prvouka pro 1. ročník. Pracovní sešit. Úvaly* : SPL-Práce a Albra, 2006
- Nepil, F. *Lipová alej*. Praha : Knižní klub, 2003. ISBN 80-242-0958-6
- Pasch, M. a kol. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha : Portál, 1998
- Petráčeková, V., Kraus, J. (Eds.). *Akademický slovník cizích slov*. Praha : Academia, 2001. ISBN 80-200-0982-5
- Plos, J., Vavroušek, J. *Lidské hodnoty a společnost v pohybu*. Praha : Klub nezávislé inteligence a Společnost pro trvale udržitelný život, 1994
- Podroužek, L., Jůza, J. *Přírodověda s didaktikou pro primární školu*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-72-4
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2007. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>
- Reichholf, J. *Životní prostředí. Ekologie lidských sídel*. Praha : Ikar, 1999. ISBN 80-7202-503-1
- Rezutková, H. (1992a). *Cestička do školy I. Prvouka pro 1. ročník základní a obecné školy*. Praha : Alter, 1992. ISBN 80-85775-18-2
- Rezutková, H. (1992b). *Cestička do školy II. Prvouka pro 1. ročník základní a obecné školy*. Praha : Alter, 1992. ISBN 80-85775-19-8
- Rezutková, H. (1993a). *Svět okolo nás I. Prvouka pro druhý ročník základní školy*. Všeň : Alter, 1993. ISBN 80-85775-01-8
- Rezutková, H. (1993b). *Svět okolo nás II. Prvouka pro druhý ročník základní školy*. Všeň : Alter, 1993. ISBN 80-85775-02-6
- Rosypal, S. *Přehled biologie*. Praha : Scientia, 1998. ISBN 80-7183-110-7
- Rufertová, H., Kordová, D. (1a). *Já jsem školák! Prvouka pro 1. ročník. První díl*. Praha : Pansofia, ISBN 80-85804-14-X
- Rufertová, H., Kordová, D. (1b). *Jsem školák! Prvouka pro 1. ročník. Druhý díl*. Praha : Pansofia, ISBN 80-85804-23-9
- Sirovátka, O. *Brunclík a lev*. Praha: Albatros, 1989
- Sokol, J. Mičienka, M., Jirásková, V. *Občanské minimum. Učební text pro žáky*. Praha : Tauris, 2002
- Stará, J. (Eds.) (2002). *Základy demokracie - Odpovědnost*. Praha : Triton, 2002. ISBN 80-7254-224-9
- Stará, J. (2004). *Výchova k demokratickému občanství v primární škole*. Praha : Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7290-132-1
- Stará, J. (Eds.) (2005). *Základy demokracie - Pravomoc*. Praha : Triton, 2005. ISBN 80-7254-654-6

- Starý, K. (Eds.). *Základy demokracie — soukromí*. Praha : Triton, 2006. ISBN 80-7254-879-4
- Uždil, J. *Mezi uměním a výchovou*. Praha : SPN, 1988
- Valenta, M. (2000) *Prvouka pro 1. ročník*. Úvaly : SPL-Práce a Albra, 2000. ISBN 80-86287-29-7
- Valenta, M. (2002) *Prvouka pro 2. ročník*. Úvaly : SPL-Práce a Albra, 2002
- Vyskočilová, E. (1993). *Svět kolem nás. Prvouka pro 3. ročník základní školy*. Praha : Scientia, 1993. ISBN 80-04-26172-8
- Vyskočilová, E. (1995). *Prvouka pro 3. ročník základní i obecné školy. Pozorujeme, ptáme se, poznáváme*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-059-6
- Vyskočilová, E. (1997). *Vlastivěda pro 5. ročník. Žijeme v Evropě*. Úvaly : Albra, 1997

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. **Texty do jednotlivých center**
2. **Texty a úkoly pro skupinky**
3. **Poloslepá mapa města Beroun**
4. **Brunclík a lev**
5. **Pověst o Bruncvíkovi**
6. **Česká státní hymna**
7. **Obrazová dokumentace k lidským právům**
8. **Test**
9. **Výsledky práce skupinek na otázce ochrany životního prostředí**
10. Plakáty skupinek

Příloha 1

ČI Doplň:

Jsou země, které o přirodu, tedy o zeleň, už přišly buď skoro, anebo úplně. Vykácely si lesy a postavily z nich válečné a obchodní loďstvo. Jsou země, které o zeleň připravila lehkost a nevzdělanost. Stáda koz a jiných domácích zvířat okousala keře a trávy do posledního lističku a půda beze stínu proschla. A jsou země, které připravila o zeleň právě přírodní katastrofa. Jejich skalnatá pohoří se rozpadla na prouhy a ten hnan větrem postupoval a dusil další a další metry, kilometr a posléze sta kilometrů zeleně.

Národy, které žijí v zemi bez zeleně, jsou chudé a ohrožené národy. Jen zelená země může své děti uživit a zachovat jim zdraví.

Č2

Vypište z textu slova vyjmenovaná nebo příbuzná slovům vyjmenovaným.

Nejprve si přečtete tento text:

Ze všeho, co je v Liberci, nejvíce obdivuji onu televizní věž. Věž, hotel a restauraci, kterou vymyslel, tedy odborněji řečeno vyprojektoval, architekt Karel Hubáček a korunoval jí vrcholek Ještědu.

Ne každý lidský zásah do živé přírody je tak šťastný, není - li tomu zrovna naopak. Člověk častěji vidí stavbu, na které zdálky vidíte, jak jí příroda překážela. Ze které cítíte, jak projektant s horou, se strání, s vodou či lesem spíš bojoval jako se zavilým nepřítelem.

Jsou však u nás i na světě místa, kde cítíte, jak se dva velcí tvůrci - člověk a příroda - sešli a dohodli se, že spolu vytvoří místo, jež bude oslavou života a země. Takovou dohodou u nás vznikl Karlštejn, Pražský hrad a jihočeské rybníky, v Řecku Delfy, Athény a Epidaurus, v Bretani Mont St. Michael a na Jadranu Dubrovnik. A v naší době - u nás - Ještěd. Nikdy jsem se s jeho tvůrcem nesetkal, nikdy jsem si od něho nepřečetl ani nevyslechl žádné vyznání, ale vsaďte se, že to bylo takhle.

Co bych za to dal, kdyby se takovouhle dohodu naučili uzavírat i kluci a holky, kterým dneska ještě každý tyká!

A ne že by z nich museli být sami projektanti!

(František Nepil: Lipová alej, povídka Ještěd)

L1

Co si v textu přeje František Nepil?

L2
Vypište si z textu slova, kterým nerozumíte.

Další možné otázky:

Víte, kde měl František Nepil chatu?

M1

U Nováků kape vodovodní kohoutek. Adam se jednoho dne rozhodl tuto vodu chytat. Zjistil, že zajeden den nakape do nádoby 5 litrů vody. Kolik litrů vody zachytí za týden?

Odpověď:

M2

Kolik vody z kapajícího kohoutku zachytí Novákovi za dva týdny?

Odpověď:

M3

Jeden litr vody stojí 1 Kč. Kolik korun navíc zaplatí Novákovi za kapající vodu za den? Kolik za týden a za čtrnáct dní?

Odpověď:

M4

Během měsíce ušetřili Novákovi za vodu 47 Kč, za elektřinu 28 Kč a za plyn 25 Kč. Kolik Kč za měsíc ušetřili celkem?

Odpověď:

Co s ušetřenými penězi mohou udělat?

Prostředí, které nás obklopuje a které ovlivňuje náš život, nazýváme životním prostředím.

Ke zdravému životnímu prostředí patří vzduch, voda, půda bez jedovatých látek. Vzduch znečišťují tovární komíny, výfukové plyny z automobilů, kouř z rodinných domů, kde se spaluje odpad. Pro lepší dýchání jsou ve městech stromy a jiné rostliny. Zejména vzrostlé stromy pohlcují prach, zvlhčují ovzduší, snižují hluk a vyrábí kyslík, který živočichové a i člověk potřebují k dýchání.

Lidstvo má dnes mnoho prostředků, kterými si životní prostředí může zničit. Mezi ně patří vyčerpávání zdrojů neobnovitelných surovin, kácení lesů, znečišťování vody, vzduchu i půdy. Také vyrábí mnoho výrobků, které mu po chvíli přestanou sloužit a stane se z nich odpad, který zamožuje nejenom danou oblast, ale celou planetu.

P1

Vypiš si informace, které pro tebe byly nové.

P2

Co patří ke zdravému životnímu prostředí?

P3

Čím můžeš přispět k ochraně životního prostředí ty? Své nápady napiš.

P4
Čím lidstvo škodí planetě?

Příloha 2

Energie

Které obnovitelné zdroje energie znáte?

Povídejte si o tom, jak můžete vy sami doma šetřit energií. Potom svá zjištění napište. Jedno zjištění = jeden řádek.

Vyznačte na slepé mapě nákupní střediska v Berouně, která podle vás spotřebovávají mnoho energie (elektřiny, musí hodně vytápět).

Zamyslete se ve skupince nad otázkou, proč je dobré šetřit energií.

Energie nevzniká ani nezaniká, ale předává se v podobě tepla nebo práce. Při každém předávání tepla ale vznikne malá část energie, která se nedá už dále předat.

Hlavním zdrojem energie na Zemi je Slunce. Lidé ale potřebují stále více energie a přestala jim stačit ta uložená díky slunečnímu záření v rostlinách a zvířatech. Proto začali lidé čerpat energii ze zásob, které se vytvářely dlouhou dobu (např. uhlí, uran apod.).

V současnosti se lidé začali zase vracet k obnovitelným zdrojům energie. Těmto zdrojům také říkáme alternativní. To proto, že představují jinou možnost (takzvanou alternativu) k současným neobnovitelným zdrojům (uhlí, jaderné palivo). Mezi tyto obnovitelné zdroje patří sluneční záření, vítr, voda a biomasy. Biomasa vzniká díky slunečnímu záření v rostlinách a živočišných tělech. Mezi biomasou patří například dřevo, oleje, vosky.

Mezi neobnovitelné zdroje energie patří uhlí, ropa, zemní plyn a uran (neboli jaderné palivo).

Ovzduší

Napište, která místa v Berouně nebo jeho okolí jsou zdrojem znečišťování ovzduší.

Zakreslete tato místa do slepé mapy města Berouna.

Přemýšlejte, čím může člověk přispět ke znečišťování ovzduší?

Jak můžete vy osobně přispět k ochraně ovzduší? Jeden návrh = jeden řádek

Ovzduší, nebo také vzduch, tvoří obal Země, kterému říkáme atmosféra.

Ke znečišťování ovzduší přispívá člověk tím, že vypaluje lesy, spaluje uhlí, ropu, zemní plyn a plasty nebo listí, ale také škodí automobilismus. Látky, které díky těmto lidským činnostem vznikají, se dostávají do vzduchu a na zem se vracují v době, kdy prší, sněží, padá rosa. Takové srážky potom ničí přírodu (ohrožují lesy, život dalších rostlin a živočichů) a různé materiály, které používá člověk.

Třídění odpadu

Co jsou to odpady?

Popovídejte si o tom, které odpady jsou podle vás pro životní prostředí hodně nebezpečné a které naopak málo? Své návrhy zapište. Jeden návrh = jeden řádek.

Proč si myslíte, že nejsou skládky zakládány v blízkosti lidí?

Zakreslete do slepé mapy Berouna dvory sběrných surovin a EKO dvůr (pokud víte, kde jsou). Na pomoc si vezměte mapu města Berouna.

Víte, co můžeme odevzdat do sběrných surovin?

Co vše můžete odvést do EKO dvora?

Každá látka vznikla z něčeho, co na Zemi již existuje. Po skončení životnosti výrobku se vrací zpět do prostředí jako odpad. Odpady jsou tedy lidské výrobky vyrobené z určitých surovin. Vznikají při těžbě a zpracování surovin, z obalů zboží, z vlastních výrobků a také při výrobě energie.

Původně člověk vypouštěl a ukládal odpady do přírody bez zábran. U některých odpadů je možné samočisticí schopnosti přírody využít i dnes. Neškodlivé odpady můžeme vypustit do vody nebo do vzduchu. Tomuto zneškodnění odpadu říkáme ředění. Odpad rostlinného a živočišného původu můžeme zkompostovat. Nejznámější zneškodňování odpadů je skládkování. V současné době jsou skládky řízené. To znamená, že bylo určeno místo, kam se odpad bude odvázet. Většinou jsou to místa vzdálená od lidských sídel.

Dalším velice známým zneškodňování odpadů je recyklace. Recyklovat znamená odpad znovu využívat jako surovinu pro nové výrobky. Recyklujeme zejména plasty a sklo. Plasty se totiž v přírodě nedokáží rozložit. Navíc jsou vyrobeny z ropy, které ubývá a její těžba je nákladná finančně i vzhledem k životnímu prostředí. Papír třídíme, abychom ochránili lesy.

Význam vody

Které továrny (podniky) se v Berouně nacházejí a kde? Které z nich jsou blízko berounským řekám? Zakreslete do mapy.

Přemýšlejte a napište, k čemu všemu se využívá voda. Jeden návrh = jeden řádek.

Mohou lidé na zahradě snížit spotřebu pitné vody (tj. voda, kterou využíváme doma k pití, vaření, koupání...)? Pokud ano, napište jak.

Čím můžete doma ušetřit vodu? Své návrhy jako skupiny napište.

Voda se do ovzduší uvolňovala během miliard let z hornin, které se dostávaly na povrch. Při jejím chladnutí vznikly oceány, řeky, jezera a později i ledovce. Největší zásobárnou vody je světový oceán a proto je většina vody slaná.

Voda má význam pro živé organismy. Je totiž základní stavební látkou živých těl. Těla obsahují kolem 60 až 99 % (procent) vody.

Vodu potřebujeme nejen k pití, ale také k zavlažování. Vodu také využívá průmysl a zvýšená hygiena v domácnostech. Např. jedno spláchnutí WC spotřebuje 6 až 10 litrů vody.

Člověk se dlouhou dobu spoléhal na přirozené samočisticí schopnosti vody. Určitě už jste slyšeli o čistírnách odpadních vod. Ty nám vodu sice vyčistí, ale nedokáží ji zbavit jedovatých látek, např. kovů nebo ropy. Takto znečištěná voda škodí lidem i jiným živým organismům. Člověk díky ní může onemocnět, zemřít nebo získat alergii.

Činnost člověka ale nemusí způsobit jen znečištění vody. Další čím přírodě a vodě ubližuje je odvodňování a zavlažování.

Význam zeleně

Přemýšlejte ve skupince, jaké významy má zeleň (tráva, stromy, květiny, keře). Svoje návrhy napište. Jeden návrh = jeden řádek

Rostliny snižují hlučnost prostředí. Zamyslete se nad tím, kam by se měly vysazovat, aby svůj význam splnily. Svě názory napište.

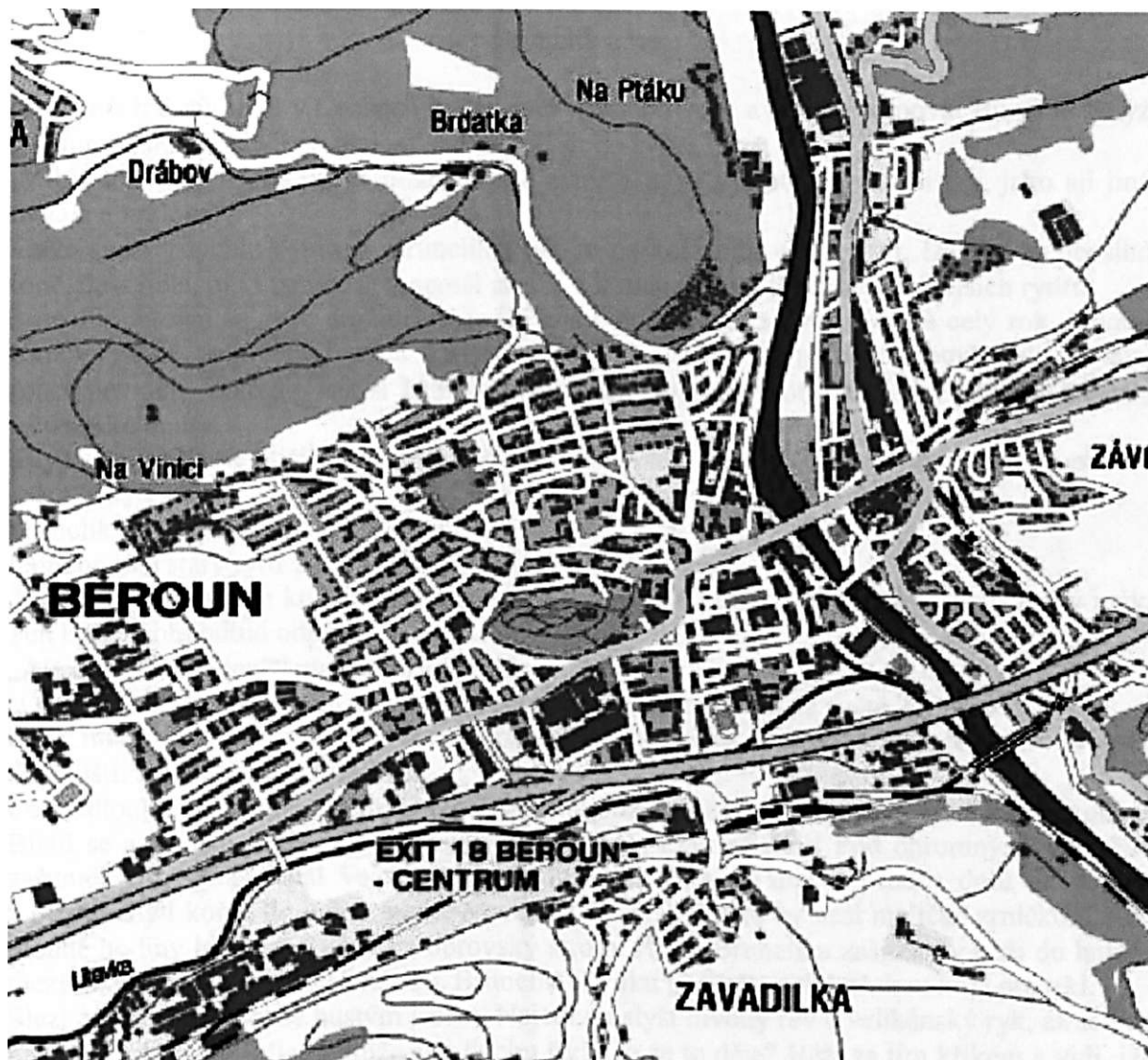
Je v okolí našeho města místo či místa, kde by měly být protihlukové bariéry? Svě návrhy zapište a poté zakreslete do slepé mapy města.

Přemýšlejte, čím člověk ničí zeleň.

Jak můžete vy prospět ke zlepšení životního prostředí (s ohledem na rostliny)?

Za zeleň považujeme rostliny na naší planetě.

Tyto rostliny nám pomáhají v našem životě. Jsou hezké a užitečné. Zejména vzrostlé stromy snižují hlučnost prostředí, proto je vidíme např. u dálnic. Také ale zachycují prach, zvlhčují ovzduší, vyrábějí kyslík, který člověk potřebuje k životu. Pokud vysadíme rostliny na břehy či stráně, zpevní je. Také zabraňují, aby vítr nebo voda odnesly půdu.

Brunclík a lev

Za dávných časů vládl v Čechách kníže, měl jediného syna a ten se jmenoval Bunclík. Když syn dorostl do let, chtěl po otci, ať mu dovolí jít do světa.

„Milý otče, dovol mně jít, ať poznám jiné země a ať si vysloužím vlastní erb, jako ají jiná knížata a králové!"

Kníže si povzdychl. Vypravil Brunclíka, jak se na knížecího syna patří. Dal mu nejlepšího koně, dost jídla, pití i peněz, aby neměl nouzi, a k ruce mu dal třicet nejudatnějších rytířů.

Brunclík putoval se svou družinou z jedné země do druhé, už byli na cestě celý rok. Jednou přejeli vysoké zasněžené hory a dostali se na břeh moře. Kam pohlédli, samá voda a voda, konce neviděli. Co teď? Tak si koupili pevnou loď a jeli po moři dál. Jedné noci však přišla velikánská bouře.

Když se ráno bouře utišila, zůstali na souši Jantarového ostrova jenom dva, mladý Brunclík a jeden starý rytíř.

Brunclík s rytířem se živili, jak uměli.

Jednoho dne starý rytíř začal vyprávět:

„Četl jsem ve starých knihách, že jednou za rok přilétá na Jantarový ostrov velikánský pták. Ten by tě mohl odtud odnést."

„Ale co bude s tebou?" ptal se mladý kníže.

„O mne se nestarej. Já jsem starý a nemocný, nebudu už dlouho na světě."

Když měl pták přiletět, starý rytíř zašil řemenem Brunclíka do koňské kůže a sám se schoval do houští, aby viděl, co se bude dít.

Čekal dlouho, předlouho. Teprve navečer se na obzoru ukázala malý bod, ještě kdesi v dálce. Blížil se a zvětšoval se, až byl z něho černý mrak. Pták přilétal! Pod ohromnými perutěmi zašuměl vítr, pták zůstal ve vzduchu dlouho stát. Pak se spustil prudce dolů na ostrov, v mžiku chytl kořist do drápů a zase se vznesl do výšky, jako by nesl maličké zrníčko. Letěl, dlouhé hodiny letěl, až doletěl na obrovský strom. Hodil Brunclíka zašitého v kůži do hnízda mezi mladé a zase se vznesl vzhůru. Brunclík chvílku počkal a pak koňskou kůži prosekl.

Slezl ze stromu a bral se hustým lesem. Najednou slyší divoký řev a velikánský ryk, až se listí na stromech třáslo. Mladý kníže si v duchu říká Co se to děje? Běží za tím křikem a vidí, jak mladý lev zápasí na život a na smrt s obrovitým medvědem. Chvíli to vypadalo, že vítězí ten. Chvíli zas měl navrch druhý. Vtom medvěd srazil mladého lva na zem a už na něho dorážel ostrými drápy. Brunclík si povídá: Komu mám pomoci? Tomu, kdo je slabší!

Vytáhl meč, skočil mezi ně a sekal medvěda hlava nehlava. Ale ten se nedal, bránil se, až Brunclíkovi tekla krev po tváři a krvácel po celém těle. Nakonec přece jen medvěda zabil. Sám ale zůstal ležet v mdlobách. Když se probudil, vidí, že lev sedí vedle něho a líže mu ruce a tvář.

Od té chvíle chodil lev za Brunclíkem jako krotký psík, ani na okamžik se od něho nehnul, ať šel kam šel.

Po nějaké době se dostali do města. Brunclík se zastavil nejdřív v hospodě. Dal si nalít pohár vína a ptal se:

„Pane hostinský, co je u vás nového? Proč je hrad i město černě ověšené?"

Ten si jen povzdechl a vykládal, že se za městem usadil strašný drak, má tři hlavy, každý den přilétá do města a žere lidi. Zítra má prý přijít řada na princeznu, a je to jediná dcerka pana krále jejich země. Brunclík se napil a povídá:

„Víte co, pane hostinský? Tu máte zlaťák a utíkejte k panu králi, že ve vaší hospodě sedí ten, co mu dcerku zachrání!"

Král sliboval, že dá Brunclíkovi všechno, co si bude přít, půl království a princeznu k tomu, jen když zachrání dcerku od zlověstného draka.

„Milý králi, nežádám nic, ani dceru, ani království. Tu věc udělám jen proto, abych vaši dceru a celou zemi uchránil od velké pohromy.“

Druhý den se drak snesl na rynek a rozhlédl se kolem. Šla z něho hrůza! Jak by ne, měl tři hlavy a ze všech sršel oheň. Jak uviděl Brunclíka se lvem, víte, že se zarazil a začal couvat?

„Jen pojď, pojď, ty obludo!“ zakřičel Brunclík. Dali se do boje a bili se dlouho, až do samého večera. Jednu chvíli Brunclík umdléval, docházely mu síly, už ani nemohl udržet meč v ruce. Tu lev skočil na draka a zadával mu poslední hlavu.

Bylo to!

Král uspořádal na hradě slavnou hostinu. Hodovalo se celé tři dny, jídla a pití bylo, co hrdlo ráčilo a stačí, a k tanci vyhrávalo pět muzik.

Hned druhý den se Brunclík vypravil i se lvem na cestu domů. To byla dlouhá, moc těžká cesta! Nakonec se přece jen dostali do Čech a blížili se k Praze. Brunclíka by nikdo nepoznal, ani vlastní matka: byl pohublý, šaty na něm visely, a ani to nebyly krásné šaty na knížecího syna, ale jen jakési cáry a hadry.

Od doby, co Brunclík odešel ze země, to už bylo víc než sedm roků.

Když starý kníže umřel, Brunclík nastoupil na jeho místo, stal se českým knížetem. Do erbu dostal lva, protože si ten erb na svých cestách vydobyl a zasloužil; taky na zemské korouhvi měl bílého lva v červeném poli.

A žil, ještě dlouho žil, vládl prý ještě čtyřicet let nad českou zemí. Pak ochuravěl a zemřel a na jeho památku mu postavili dole pod Karlovým mostem železnou sochu. Když Brunclík cítil, že se blíží jeho poslední hodinka, dal tajně zazdít svůj slavný meč někde na Karlově mostě. Nikdo neví, kde je - ale zase se objeví, až jednou bude Praha ve velkém nebezpečí.

POVĚST O BRUNCVÍKOVÍ

Kdysi panoval u nás kníže Bruncvík. Jednou se rozhodl, že se vypraví na zkušnou. Jeho žena prosila, aby zůstal. Ale marně. S výbranou družinou Bruncvík vyrazil do světa.

OTEC DOBŘÍ DO ZNAMU ORLÍCI, MÁ BOJURNÍ DO ZNAMU ZEMĚ LVA!

NEUVÍDÍŠ LI PRÁVĚN DO ŽEJŠÍ LET, VĚŽ, ŽE NEŽEM NA ŽIVU!

Projeli různé země, až dojeli k moři. Opatřili si koráb a vypluli. Po několika dnech klidné plavby přišla bouře. Větr hnal loď k Jantarové hoře, o niž se říkalo, že z ní nikdo neodjede.

Plavci přistáli. Když se moře uklidnilo, pokusili se odplout. Marně. Musili na ostrově zůstat. Po třech letech všichni pomřeli. Zůstali jen Bruncvík a stary rytíř Balad.

Ten Bruncvíkovi poradil, aby si s mečem lehl do kůže. Balad kůži zavázal. Brzy se objevil pták noh, kůži uchopil a vznesl se. Po třech dnech letu shodil Bruncvíka svým mláďatům.

Ten dravec porubel a uprchl. Pak uviděl lva, jak bojuje se saní. Bruncvík se pustil do obludy. Lev odpočival. Když Bruncvíkovi docházely síly, vyřhl se lev a obludu rozspal.

Lev potom všude Bruncvíka provázel a po čase se spolu spřátelili. Putovali spolu, až se dostali do říše podivného krále Olibria. Tam Bruncvíka drželi a nechťeli mu dát svobodu.

Aby se mohl vrátit domů, musel Bruncvík podstoupit boj se strašlivým drákem Baziliškem. Lev Bruncvíkovi v boji pomáhal. Mečem, který sám srazil hlavy, Bruncvík draka zabil.

Pak se Bruncvík vydal se lvem na cestu do vlasti. Dřma už mysleli, že zahynul, a jeho ženu chtěli znovu provdat. Bruncvík se probázel prstenem a za jasotu lidí se vrátil se lvem na hrad.

KDE DOMOV MŮJ

Hymna české republiky

Hudba Fr. Škřoup, text J. K. Tyl

(Triolák, pochodový)

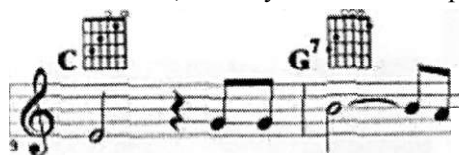
Mírně

í £ E ^ E i s G Pí
 I. Kde do-rnovmůj, kde do-mov můj? Voda hu^{t y}-čí po lu-

G

m

či-nách, bory Sa - mí po ska- Huách, vs&dé skví se ja ra

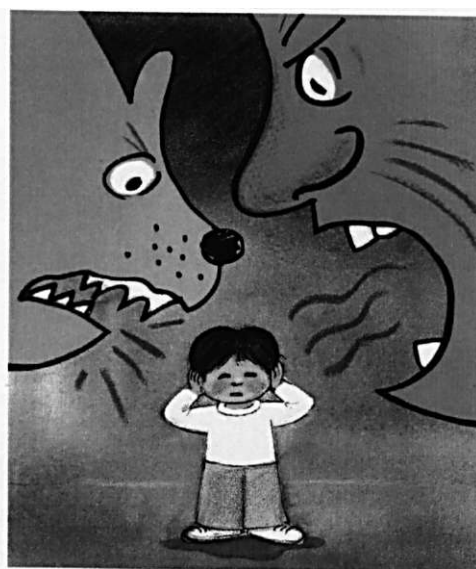
květ, zemský ráj tona po-hled; a to je ta krá-sná

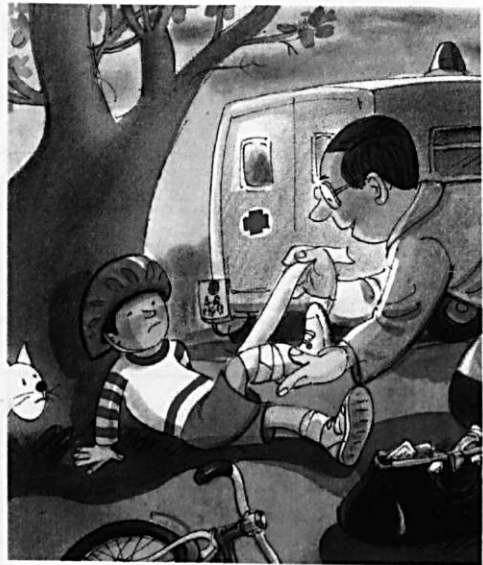
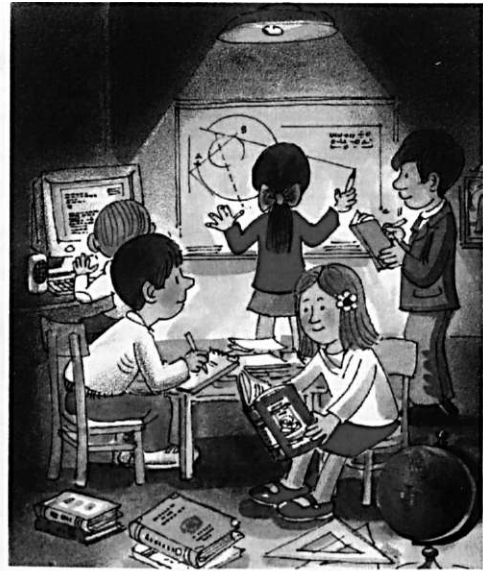
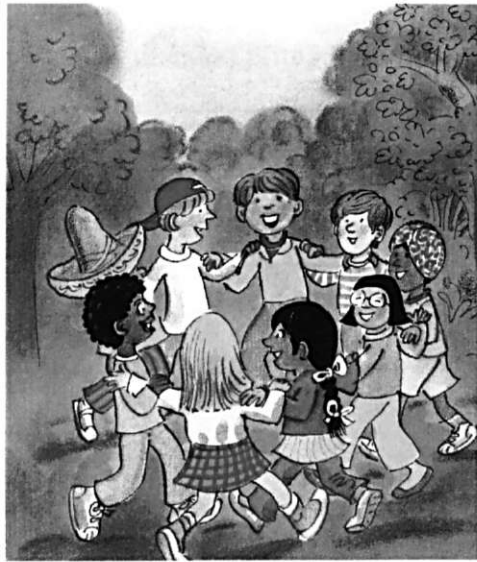
Amffli Fffiffli CttffliCttffli Awllml FalmÍJiffli CMi JjM Cíffifi

ze- mě, ze mé česká, domov můj, z^mfc česká, domov můj!

2. Kde domov můj, kde domov můj?

V kraji znáš-H bohumilém
 duše útlé v těle čilém,
 mysl jasnou, vznik a zdar,
 a tu sílu vzdoru zmar!
 To je Čechů slavné plémě,
 mezi Čechy domov můj,
 mezi Čechy domov můj!

Příloha 8

K uvedeným jménům přiřaď správný pojem a dobu, kdy vládli.

Osobnost	Doba vlády	Pojem
T. G. Masaryk		
Václav Klaus		
Václav Havel		

Možnosti: 2003 - dosud, 1918 - 1935, 1993 - 2003, první prezident Československé republiky, první prezident České republiky, současný český prezident

Správně doplň:

1. Česká hymna _____ byla zpívána ve hře
2. K vyhlášení samostatného československého státu došlo dne
3. Prvním prezidentem Československé republiky (1918) se stal
4. Vysvětli slovo demokracie;
5. Česká republika vznikla dne;
První prezident;
6. Nejvyšším zákonem ČR je
v něm najdeme
7. Mezi základní lidská práva patří:

Přemýšlej a poté napiš:

1. Jaká lidská práva bys zavedl ty a proč?
2. Kromě práv máme i povinnosti. Jaké to podle tebe jsou?

Příloha 9

tyapište, která místa v Berouně nebo jeho okolí jsou zdrojem znečišťování ovzduší.

- XitiK&jfr.y:J^J-A^M..JmtUfi.Á™.Áe.....KT/.fi...
Ifixid'M:.*!..óilauj.....!

Zakreslete tato místa do slepé mapy města Berouna.

Přemýšlejte, čím může člověk přispět ke znečišťování ovzduší?

prae su masizky.....
.....

Jak můžete, vy osobně přispět k ochraně ovzduší? Jeden návrh = jeden řádek

Júdí..! sápadky da hové

V

/TsC....L^ífc & B fo cuilxstnstf.

Přemýšlejte ve skupince, jaké významy má zeleň (tráva, stromy, květiny, keře). Svoje návrhy napište. Jeden návrh = jeden řádek

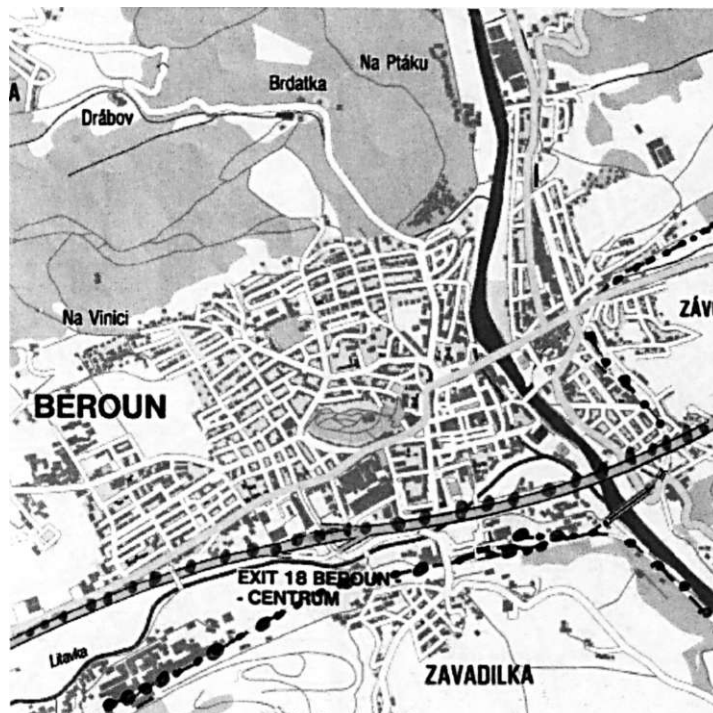
*Stromy... květiny... tráva... keře... ?
 Stromy... květiny...*

Rostliny snižují hlučnost prostředí. Zamyslete se nad tím, kam by se měly vysazovat, aby svůj význam splnily. Své názory napište. /1 /" a u; :...m4/.

Je v okolí našeho města místo či místa, kde by měly být protihlukové bariéry? Své návrhy запиšte a poté zakreslete do slepé mapy města. / /) ' fí fí f) • / V... //jMmMm... i_____/. ..

Přemýšlejte, čím člověk ničí zeleň. . oAa^.. n f M ^ J Á ^ J . . . /jtadtU.

Jak můžete vy prospět ke zlepšení životního prostředí (s ohledem na rostliny)? j ů ' v i ifJ/hMl.. MttuM.. . mfauw.,. Atd^duMmv

Které továrny (podniky) se v Berouně nacházejí a kde? Které z nich jsou blízko berounským řekám? Zakreslete do mapy.

Přemýšlejte a napište, k čemu všemu se využívá voda. Jeden návrh = jeden řádek.

.../.....

J,
..... 0
... asjJjArt?.«*... .. /H&r... ..
spokojení na
brakem

l
Mohou lidé na zahradě snížit spotřebu pitné vody (tj. voda, kterou využíváme doma k pití, vaření, koupání...)? Pokud ano, napište jak.

.. .. L A. :...
.. QifJfá^n.j.+ /s&ČJUK' ti*... .. jkiáMttá- ... •\$ 44\

ím můžete doma ušetřit vodu? Své návrhy jako skupiny napište. ; y * r t A
.. (L / . ' " . K

Co jsou to odpady?

r > n

Popovídejte si o tom, které odpady jsou podle vás pro životní prostředí hodně nebezpečné a které naopak málo? Své návrhy запиšte. Jeden návrh = jeden řádek.

Proč si myslíte, že jsou skládky zakládány v blízkosti lidí?

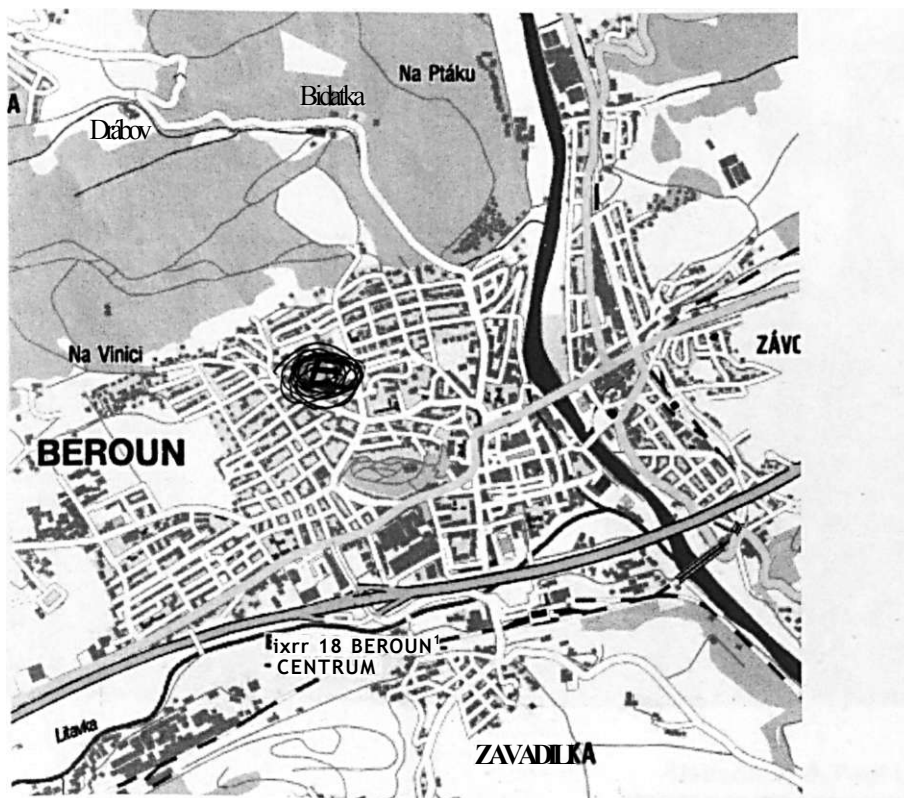
Zakreslete do slepé mapy Berouna dvory sběrných surovin a EKO dvůr (pokud víte, kde jsou). Na pomoc si vezměte mapu města Berouna.

Víte, co můžeme odevzdat do sběrných surovin?

... JuteT.

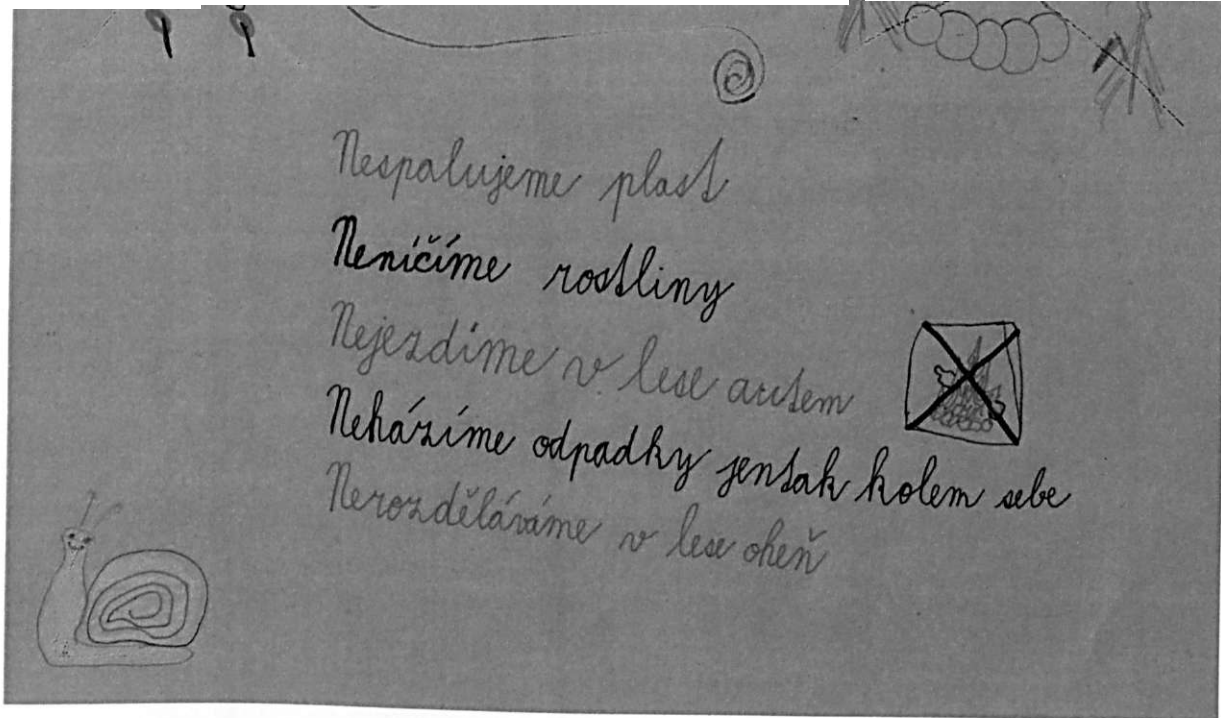
Co vše můžete odvést do EKO dvora?

... JárAAamtf. .crfLquAs.

t W @YZDU6H

i /

Ústřední knih.Pedf UK

2592081860